

Foto: Mostphotos

Skolelevers drogvanor 2019

Jämtland Härjedalen

Dnr: RS/68/2019

Ansvarig: Susanne Högberg, Folkhälsoenheten, Region Jämtland Härjedalen

Databearbetning och författare av rapport:

Adam Edler, Folkhälsoenheten, Region Jämtland Härjedalen

Foto framsidan: Jabiru/Mostphotos

Innehållsförteckning

SAMMANFATTNING	5
INLEDNING	6
Regionalt och lokalt förebyggande arbete	6
Regional ANDT-strategi	6
Återblick och insatser	7
SYFTE OCH METOD	8
Undersökningens upplägg och genomförande	8
RESULTAT	10
Bakgrundsfaktorer	10
Alkohol	12
Alkoholkonsumenter	12
Frekvens	13
Intensiv-, hög- och riskkonsumtion	14
Anskaffning av alkohol	16
Alkohol från föräldrar/vårdnadshavare	17
Konsekvenser av alkoholbruk	17
Alkoholdebut	19
Narkotika, sniffning/boffning, dopning	20
Narkotikaerfarenhet	20
Frekvent narkotikabruk	21
Erfarenhet av olika narkotikapreparat	22
Nätdroger	22
Erbjuden/lust att prova narkotika	23
Anskaffning	24
Sniffning/Boffning	24
Dopning	25
Tobak	26
Rökning	26
Snusning	28

Tobakskonsumtion.....	29
Tobaksdebut.....	30
Sluta med tobak	31
Vattenpipa och e-cigarettor.....	31
Läkemedel.....	33
Spel om pengar	34
Tillgänglighet	36
Riskuppfattning och attityder	37
Elevernas riskuppfattning	37
Elevernas uppfattning om föräldrars/vårdnadshavares attityder	39
Elevernas inställning till narkotika.....	40
Tillit	42
Samband och riskfaktorer	44
Relationer till sin familj/vårdnadshavare	46
DISKUSSION OCH BEHOVSANALYS.....	51
Psykiskt välbefinnande	52
Föräldrar/vårdnadshavares attityder/inställningar.....	52
Narkotika – tillgänglighetsbegränsade insatser och förstärkta kunskaper – och drogliberala attityder	53
AVSLUTANDE ORD.....	53
REFERENSER	55
BILAGA1.....	56
Bortfall	56
Analys, tolkning och begränsningar	56

Sammanfattning

Region Jämtland Härjedalen har deltagit med ett utökat urval i Centralförbundet för alkohol och narkotikaförbundets (CAN) undersökning Skolelevers drogvanor år 2008, 2012, 2015 och 2019. Den här rapporten beskriver resultatet för Jämtlands län med nuläge och sett över tid. Under våren 2019 fick elever i årskurs 9 och år 2 på gymnasiet i Jämtlands län svara på enkäten. Svarefrekvensen var 84 procent i årskurs 9 och 83 procent i år 2 på gymnasiet.

Resultatet visade att 55 procent flickorna och 78 procent av pojkarna var nöjda med sin hälsa. 47 procent av flickorna och 75 procent av pojkarna uppgav att det var nöjda med sig själva. Jämfört med 2015 har andelen flickor som uppger att de är nöjda med sin hälsa och med sig själva minskat. Pojkarnas andelar ligger däremot kvar på samma nivåer som 2015.

Jämfört med tidigare mätningar har det skett en positiv utveckling inom en rad områden sedan 2008, 2012 och 2015. I resultatet syns en positiv trend vad det gäller alkohol där andelen alkoholkonsumenter, intensivkonsumenter och där andelen som gjort sin alkoholdebut innan 14 års ålder har minskat. Andelen elever som har blivit bjudna på alkohol av sina föräldrar/vårdnadshavare ligger kvar på samma nivå som 2015. Var femte elev i årskurs 9 och var tredje elev i gymnasiet år 2 uppger att de har blivit bjudna.

Andelen som röker har över tid minskat och ligger på de lägsta nivåerna sedan mätningarna på länsnivå genomfördes för första gången 2008. Likt i riket finns det skillnader mellan flickor och pojkar då det är en större andel flickor som röker. Andelen som snusar ligger kvar på samma nivå bortsett från flickor i år 2 på gymnasiet där andelen som snusar har ökat jämfört med 2015. Det har skett en positiv utveckling när det gäller andelen som har rökt vattenpipa som har minskat i båda årskurserna, däremot har andelen som rökt e-cigarett någon gång ökat i både årskurs 9 och år 2 på gymnasiet.

Narkotikaerfarenheten har över tid varierat mellan 5–7 procent bland elever i årskurs 9 och 13–15 procent i år 2 på gymnasiet. Någon tydlig uppgång i mer frekvent narkotikaanvändande syns inte i denna rapport. Vanligaste drogen bland de som använt narkotika var hasch och marijuana följt av kokain och smärtstillande. Över tid har andelen som blivit erbjudna att prova eller köpa narkotika någon gång ökat i båda årskurserna. Det är en större andel jämfört med tidigare som angett att det är låg risk att prova marijuana eller hasch 1–2 gånger. I resultat finns även en signifikant ökning i användandet av receptbelagda sömn och lugnande läkemedel utan läkarordination bland flickor i årskurs 9.

Utifrån resultatet finns det behov att arbeta långsiktigt med följande områden:

- Psykiskt välbefinnande
- Föräldrars och vårdnadshavares attityder och relationer till sina ungdomar
- Narkotika – tillgänglighetsbegränsande insatser och förstärkta kunskaper – framför allt drogliberala attityder

Inledning

Rapporten beskriver resultat från enkätundersökningen Skolelevers drogvanor 2019 och redovisar ett nuläge samt utveckling över tid av drogvanor i årskurs 9 samt år 2 på gymnasiet i Jämtlands län. Rapporten bidrar även med en behovsanalys med förslag på prioriterade områden för fortsatt drogförebyggande arbete.

Regionalt och lokalt förebyggande arbete

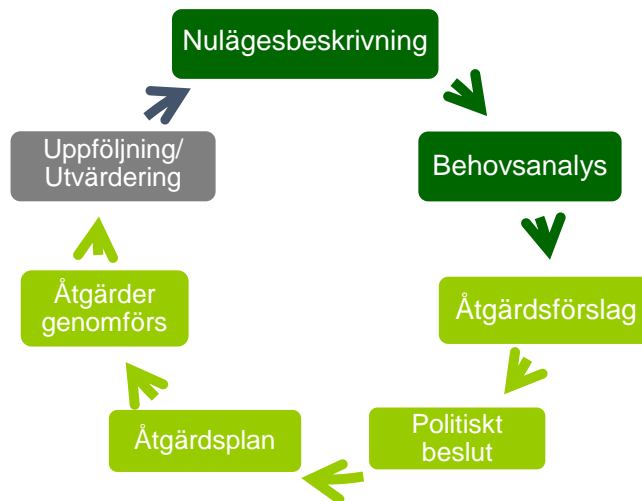
Regional ANDT-strategi

År 2016 antog riskdagen propositionen "En samlad strategi för alkohol-, narkotika-, dopnings- och tobakspolitiken" (Regeringen 2016). Med den tidigare strategin från 2011–2015 som utgångspunkt anges mål och inriktning för det fortsatta arbetet. I den nationella strategin presenteras det övergripande målet för alkohol, narkotika, dopning och tobakspolitiken (ANDT): *ett samhälle fritt från narkotika och dopning, med minskade medicinska och sociala skador orsakade av alkohol och med ett minskat tobaksbruk.*

Att förebygga användning av ANDT samt att minska de skador och problem som användning för med sig är också en angelägen fråga för Jämtlands län. Den regionala ANDT- strategin för Jämtlands län 2015–2020 tar sin utgångspunkt i den nationella strategin och kompletteras med årliga handlingsplaner som pekar ut riktningen lokalt (Länsstyrelsen Jämtlands län, 2015). Syftet med den regionala strategin är att den ska bidra till ett systematiskt arbete och att ytterligare utveckla samverkan mellan aktörer i det förebyggande ANDT- arbetet. Centrala aktörer som ansvarar för strategin är Länsstyrelsen Jämtlands län, Region Jämtland Härjedalen samt polisområde Jämtland, detta i samverkan med kommuner, idéburna organisationer samt näringsliv. Med utgångspunkt i det övergripande målet tar den regionala strategin höjd för att tillgången till ANDT ska minska, barn ska skyddas, antalet barn och unga som använder ANDT ska minska, minskat (skadligt) bruk, missbruk och beroende, ökad tillgänglighet till vård och stöd samt minskat antal döda och skadade.

Återblick och insatser

Undersökningen *Skolelevs drogvanor 2019* utgör ett underlag för prioriteringar och beslut i arbetet med att planera, förbättra och följa upp det drogforebyggande arbetet i Jämtlands län.

Figur 1. Arbetsprocess där drogvaneundersökningen utgör en viktig del i form av kartläggning av nuläget samt som verktyg vid uppföljning och utvärdering. Det regionala arbetet bygger på delaktighet och inflytande och att alla berörda aktörer tar sitt ansvar i arbetet. Region Jämtland Härjedalens regionala uppdrag kring folkhälsoberättelser berör främst de tre översta rutorna. De mörkgröna rutorna kan ses som utgångspunkt för respektive organisation när de arbetar vidare med de ljusgröna rutorna.

I rapporten 2015 lyftes fortsatta tobaksforebyggande insatser samt narkotikatillgänglighetsbegränsade insatser och förstärkta kunskaper fram som två områden att arbeta vidare med. Här lyfts ett axplock på insatser som genomförts eller påbörjats i länet med utgångspunkt i de behov som föregående kartläggning visade på.

Fortsatta tobaksforebyggande insatser

- Samordning av "Tobaksfri Duo" sker sedan år 2012 på länsnivå genom Region Jämtland Härjedalen riktat till årskurs 6–9. (Tobaksfri Duo finns i 2 av länets 8 kommuner - Härjedalen och Östersunds kommun).

Narkotika - tillgänglighetsbegränsande insatser och förstärkta kunskaper

- Antilångningskampanjer har genomförts i Strömsunds kommun.
- I Bräcke kommun har tillgänglighetsbegränsande insatser vad gäller alkohol till unga under 18 år varit prioriterade och då särskilt vid så kallade riskhelger med årliga insatser, såsom valborg, skolavslutning och lucia.

- Härjedalens kommun har arbetat för att skapa drogfria arenor (exempelvis skolgård, fritidsgård) och har även samarbete med detaljhandeln för att minska tillgänglighet till tobak och alkohol.
- Nätverket Trygg i Åre mellan näringsliv-hälsocentral-polis-kommun för att minska narkotika och alkohol bland anställda.
- "Koll på cannabis", konferens i Östersund varje höst sedan 2017 med cannabisförebyggande föreläsningar och metodinformation. Spridning av metoden "Koll på cannabis" till skolpersonal samt utbildningen "Lärare kan undervisa in cannabis"
- Alla föräldrar som har barn som börjar gymnasiet i länet får vid skolstart ett informationsbrev om Cannabis. Brevet innehåller info om drogtecken, tips på länkar där man kan fördjupa sig i området.
- Avtal med hundenheten hos polisen med besök av narkotikahund på gymnasieskolorna. (Härjedalen, Strömsund, Berg)

Syfte och metod

Syftet med rapporten är att fungera som ett underlag för politiker och tjänstepersoner på kommunal och regional nivå, men även inom förenings- och näringsliv. Vidare är syftet att:

- ge en nulägesbild av drogvanesituationen samt belysa utvecklingen över tid i årskurs 9 och år 2 på gymnasiet i Jämtland Härjedalen
- ge underlag för prioriteringar och beslut gällande förebyggande åtgärder inom ANDT-området, samt ett underlag för uppföljning i det förebyggande och främjande arbete som bedrivs
- belysa skillnader mellan olika grupper och långsiktigt bidra till ett underlag som främjar en jämställd hälsa

I processen att ta fram denna länsrapport har de tjänstepersoner med ansvar för dessa frågor från länets kommuner, Länsstyrelsen och tjänstepersoner med kompetens inom områdena alkohol, narkotika, dopning, tobak och spel om pengar vid region Jämtland Härjedalen, deltagit vid gemensamma analysmöten samordnade från Region Jämtland Härjedalen.

Undersökningens upplägg och genomförande

Enkäten Skolelevers drogvvanor genomförs varje år av Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning (CAN) på ett riksrepresentativt urval i årskurs 9 samt gymnasiets andra år. Jämtland Härjedalen genomförde år 2008, 2012, 2015 och 2019 en totalundersökning, det vill säga enkäten skickades ut till alla elever i nämnda årskurser, för att få ett representativt resultat på läns- och kommunnivå. I undersökningen år 2019, som denna rapport avser,

gjordes ett utökad urval i länets kommuner med undantag av gymnasiet i Ragunda och Bergs kommun.¹ Ett utökad urval i undersökningen planeras fortsatt vart fjärde år.

Svarsfrekvensen på klassnivå var 84 procent i årskurs 9 och 83 procent i gymnasiet år 2. Tabell A visar antalet bearbetade enkäter i undersökningen år 2019.² Svarsfrekvens låg i nivå med svarsfrekvens totalt i riket. Jämfört med den senaste undersökningen har andelen som svarat minskat. 2015 var svarsfrekvensen i länet 95 procent i årskurs 9 och 90 procent i år 2 på gymnasiet.

Tabell A. Antalet bearbetade enkäter år 2019 för respektive årskurs.

	Årskurs 9	Gymnasiet år 2
Flickor	559	420
Pojkar	557	494
Totalt	1 152	921

Enkäten³ innehåller 67 frågor som rör tobak, alkohol, sniffning, narkotika, läkemedel, spel om pengar samt frågor om skola, fritid och familj. I årets undersökning tillkommer fyra frågor med delfrågor som är nya i undersökningen. Dessa frågor berör skolelevs inställning till narkotika som samhällsproblem och tillit till samhället och människor i allmänhet. De nya frågorna kommer endast förekomma i denna undersökning och inte belysas i nästa länsrapport 2023.

Liksom tidigare undersökningar har datainsamlingen skett under våren. Skolorna fick materialet vecka 11 och informerades om att de kunde svara på enkäten fram till den 5:e april 2019. Innan enkäten skickades ut informerades rektorerna på skolorna som skulle delta om undersökningen. Enligt CAN:s instruktioner fungerar lärarna som enkätledare och enkäterna besvaras i klassrummen under skrivningsliknande förhållanden. För att skydda anonymiteten får eleverna ett omärkt kuvert tillsammans med enkäten. När enkäten är besvarad lägger eleverna enkäten i kuvertet, klistrar igen det och lämnar det till läraren. Det är frivilligt att delta och om eleverna inte vill medverka lägger de enkäten ofylld i kuvertet. Eleverna informeras om att svaren endast används för statistiska bearbetningar och att inga resultat från enskilda klasser redovisas. Mer information om skolundersökningarnas genomförande finns i publikationen: *Så görs CAN:s skolundersökning* (Gripe, 2013).

För information angående bortfall samt analys, tolkning och begränsningar, se Bilaga 1.

¹ De elever som har dessa två kommuner som hemkommun/boendekommun men som går i skola i någon av de övriga kommunerna i länet finns dock med i resultatet då enkäten genomförs i skolmiljö.

² 25 elever i årskurs 9 och 5 elever i årskurs 2 på gymnasiet uppgav annan könsidentitet än kvinna eller man. 11 elever i årskurs 9 och 2 elever i årskurs på gymnasiet valde att inte besvara frågan

³ Enkäten går att finna i sin helhet på www.can.se

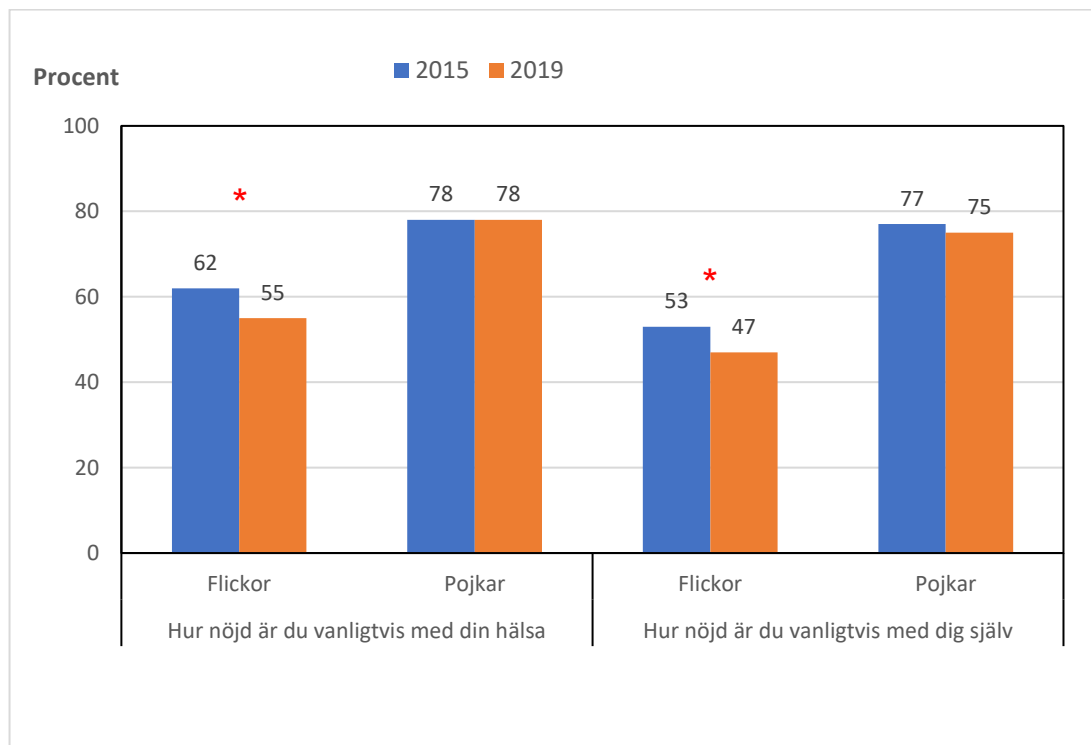
Resultat

I detta avsnitt presenteras resultat från 2019 års undersökning i Jämtland Härjedalen. Resultaten är indelade i teman utifrån olika droger, tillgänglighet, tillit samt riskuppfattning och attityder. De skillnader som är statistiskt säkerställda (signifikanta) markeras med en asterisk (*) eller omnämns som signifikanta eller statistiskt säkerställda i text.

Bakgrundsfaktorer

I enkäten ställs ett antal bakgrundsfrågor som rör bland annat mående, familj, fritid och skola. På frågan *hur nöjda eleverna vanligtvis är med sin hälsa* uppger 67 procent i båda årskurserna alternativen *mycket nöjd* eller *nöjd*. Flickor uppger jämfört med pojkar i lägre utsträckning att de är nöjda med sin egen hälsa. Det var en signifikant lägre andel flickor 2019 som uppgav att de var nöjda med sin egen hälsa jämfört med 2015.

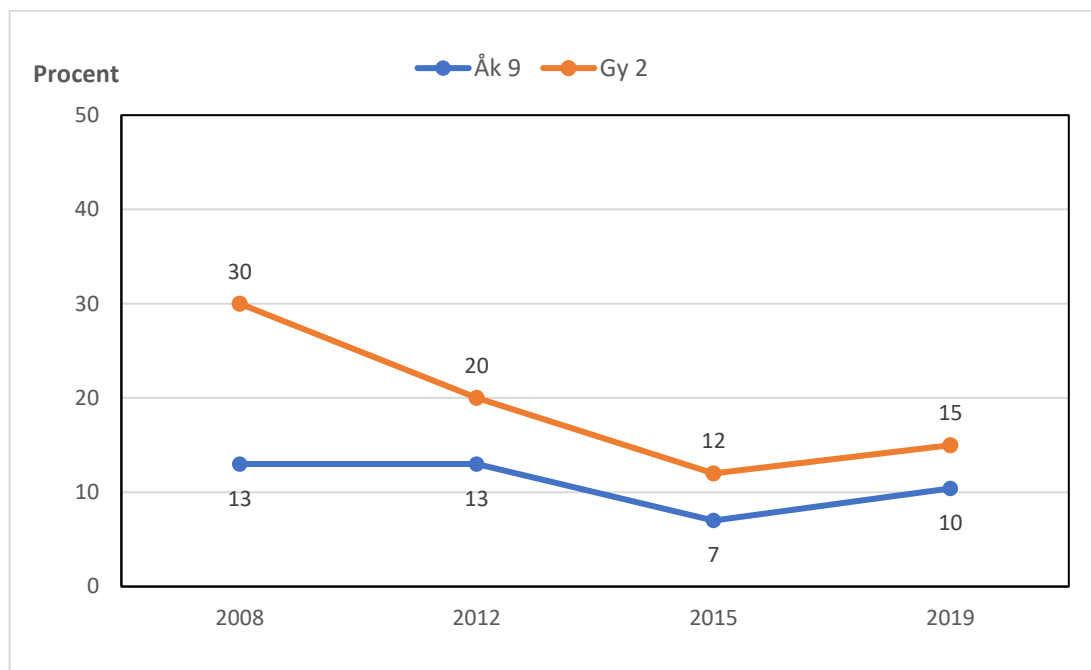
På frågan *hur nöjda eleverna vanligtvis är med sig själv* uppger 61 procent i årskurs 9 och 60 procent i år 2 på gymnasiet att de var mycket nöjda eller nöjda. Även här finns en skillnad mellan flickor och pojkar. Jämfört med 2015 är det en signifikant lägre andel flickor som är nöjda med sig själv.

Figur 2. Andel i procent som uppger att de är mycket nöjda eller nöjda med sin hälsa respektive med sig själv. Båda årskurserna sammanslagna och uppdelat efter kön. Signifikanta skillnader är markerade med *. Jämtlands län. 2015–2019.

På frågan om trivsel i skolan uppgav 74 procent av eleverna i årskurs 9 och 83 procent i år 2 på gymnasiet att de trivs *mycket bra* eller *ganska bra* i skolan. Det är en signifikant lägre andel flickor som uppgav att de trivs mycket bra eller ganska bra jämfört med pojkar i samma ålder. 2015 svarade 77 procent av flickorna och 83 procent av pojkarna att de trivdes ganska bra eller mycket bra i skolan.

Mellan 2008 och 2015 har andelen som uppger att de skolkat *minst en gång per månad* minskat i båda årskurserna. I den senaste mätningen har andelen som skolkat *minst en gång per månad* ökat något. I årskurs 9 uppgav 10 procent att de skolkat minst 1 gång/månad, motsvarande siffra i år 2 på gymnasiet var 15 procent. Det är en signifikant större andel flickor när båda årskurserna slagits samman som skolkat minst 1 gång/månad jämfört med 2015.

Figur 3. Förändring över tid för andelen i procent som skolkar minst en gång/månad. Uppdelat efter årskurs. Jämtlands län. 2008–2019.

Alkohol

Alkoholkonsumenter

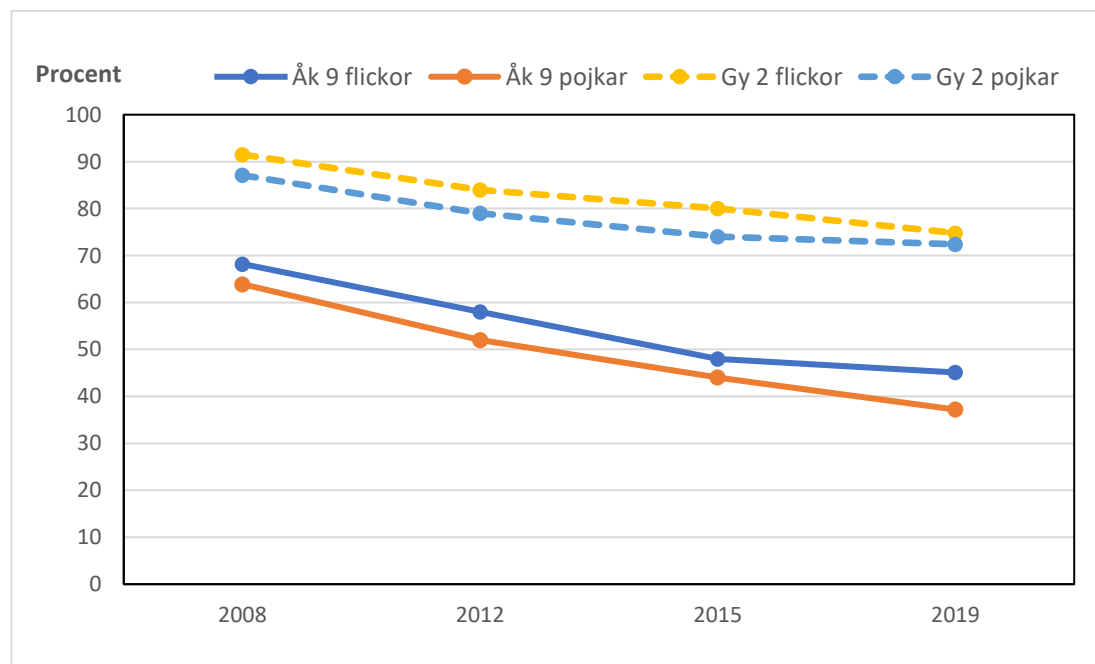
Nationell nivå

Alkoholkonsumenter definieras sedan 2007 som de elever som uppger att de har *druckit alkohol senaste 12 månaderna*. Bland elever i årskurs 9 var andelen alkoholkonsumenter fram till 2000 talet omkring 80% för att sedan minska kraftigt fram till 2016. Mellan 2016 och 2019 har utvecklingen hejdat sig kvar på samma nivå som 2016. Utvecklingen bland elever i år 2 på gymnasiet har varit nedåtgående under hela tidsperioden 2004–2019. I båda årskurserna är det en större andel flickor än pojkar som har konsumerat alkohol de senaste 12 månaderna.

Jämtlands län

Över tid har andelen alkoholkonsumenter i länet minskat kraftigt både bland flickor och pojkar. Sedan 2008 har andelen alkoholkonsumenter minskat i årskurs 9 med 24 procent och 15 procent i år 2 gymnasiet.

I årskurs 9 uppgav 45 procent av flickorna och 37 procent av pojkarna att de druckit alkohol de senaste 12 månaderna. Motsvarande siffror 2015 var 48 respektive 45 procent. I år 2 på gymnasiet uppgav 75 procent av flickorna och 72 procent av pojkarna. 2015 svarade 80 procent av flickorna och 74 procent av pojkarna att de druckit alkohol de senaste 12 månaderna. Jämfört med riket är det en signifikant större andel i år 2 på gymnasiet som var alkoholkonsumenter i länet (74 procent i länet och 69 procent i riket).

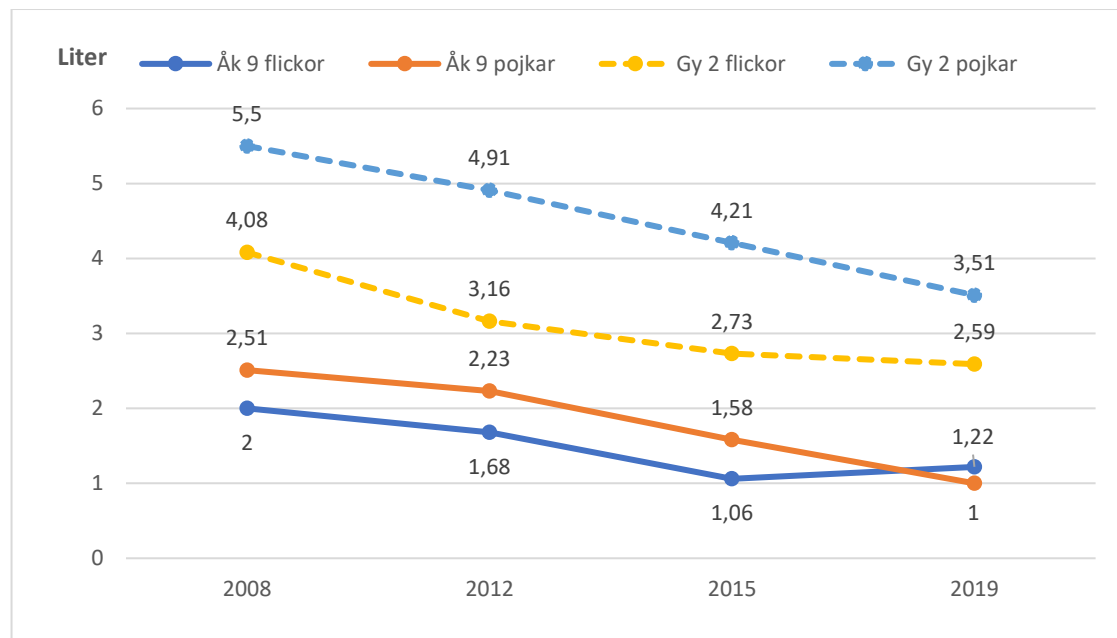

Figur 4. Andel alkoholkonsumenter i årskurs 9 och årskurs 2 på gymnasiet efter kön. Jämtlands län. 2008–2019.

Frekvens

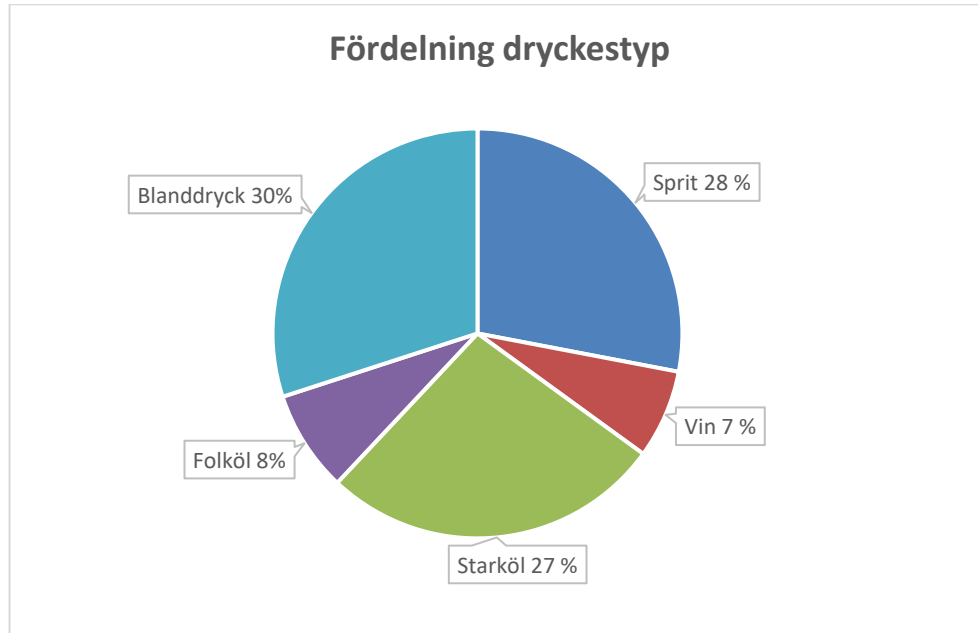
I enkäten får eleverna uppskatta mängden alkohol de dricker per tillfälle av varje dryckesslag (folköl, starköl, alkoholisk, starkcider, vin och sprit) under det senaste året. Dessa räknas sedan om till 100 procent ren alkohol. I beräkningen tas även hänsyn till hur ofta eleven har druckit alkohol. För att få en uppfattning om konsumtionen kan nämnas att 1,5 liter alkohol motsvarar 5 burkar starköl eller 30 cl sprit per månad.

Som framgår i figur 5 har den genomsnittliga alkoholkonsumtionen minskat i alla åldersgrupper i länet bortsett från flickor i årskurs 9 där andelen har ökat något jämfört med 2015. Utvecklingen i länet tycks följa utvecklingen i riket, där årskonsumtionen minskat och där flickorna och pojkarna årskonsumtion har närmat sig varandra. I tidigare undersökningar har pojkarnas årskonsumtion varit högre än hos flickornas.

Figur 5. Förändring av genomsnittlig årskonsumtion i antal liter 100-procentig alkohol. Uppdelat efter årskurs och kön. Jämtlands län. 2008–2019.

Den totala årskonsumtionen för år 2019 presenteras i figur 6 fördelad på olika dryckestyper (folköl, starköl, vin, sprit och blanddryck⁴), för båda årskurserna sammanslagna.

Figur 6. Den genomsnittliga årskonsumtionen fördelat på typ av dryck. Båda årskurserna sammanslagna. Jämtlands län. 2019.

En fråga som ställs i undersökningen är huruvida man *har druckit hembränt det senaste 12 månaderna*. Jämfört med 2015 ligger andelen som druckit hembränt senaste 12 månaderna kvar på samma nivå. I årskurs 9 är det en signifikant lägre andel flickor än pojkar som uppgav att de druckit hembränt (7 procent av flickorna och 14 procent av pojkarna). I år 2 på gymnasiet svarade 17 procent av flickorna och 23 procent av pojkarna att de hade druckit hembränt det senaste 12 månaderna. Jämfört med riket var det en signifikant större andel i Jämtlands län som har druckit hembränt.

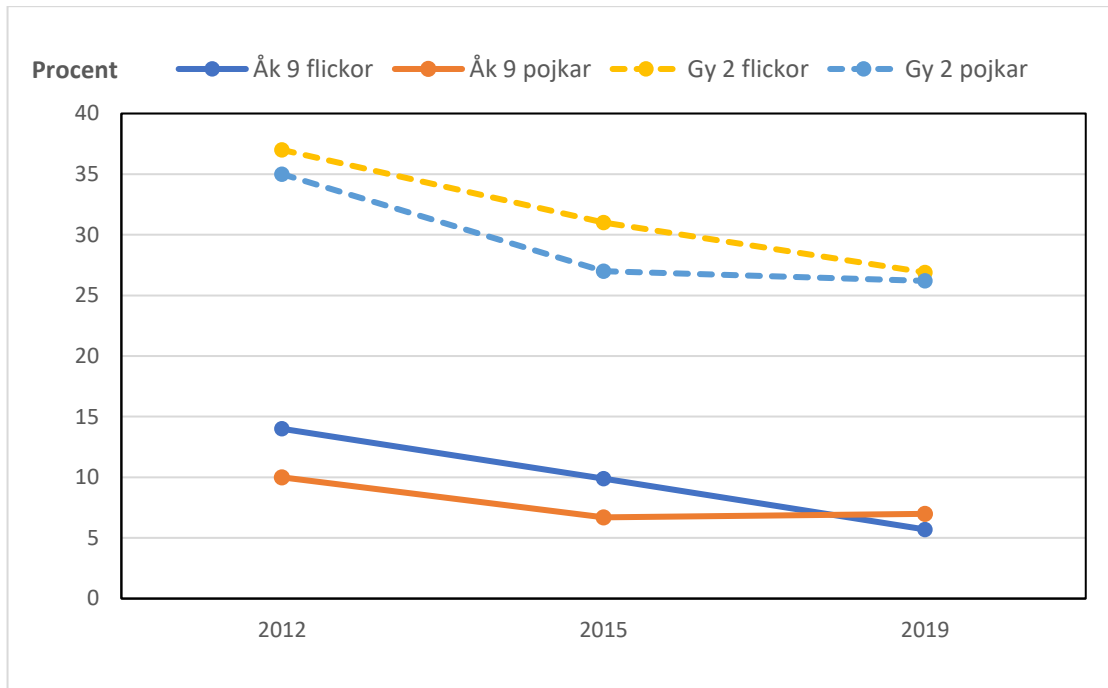
Intensiv-, hög- och riskkonsumtion

Intensivkonsumtion av alkohol mäts i enkäten genom frågorna hur ofta eleverna, *under de senaste 12 månaderna, vid ett och samma tillfälle druckit alkohol motsvarande minst fyra stora burkar starköl/starkcider eller 25 cl sprit eller en helflaska vin eller sex burkar folköl*. Den efterfrågade mängden alkohol motsvarar minst en flaska vin eller samma mängd ren alkohol från andra drycker

Sedan mätningarna startades 2008 har andelen som *intensivkonsumerar alkohol minst en gång per månad* minskat i båda årskurserna. 2019 uppgav 6 procent av flickorna och 7 procent av pojkarna att de hade intensivkonsumerat alkohol. I år 2 på gymnasiet var

⁴ Med blanddryck avses starkcider, alkoholisk eller liknande.

motsvarande andel 27 procent av flickorna och 26 procent av pojkarna. Det är en signifikant större andel elever i år 2 på gymnasiet i Jämtlands län som intensivkonsumerar alkohol jämfört med riket (27 procent i länet, 21 procent i riket).

Figur 7. Andel intensivkonsumenter i årskurs 9 och årskurs 2 på gymnasiet. Uppdelat efter årskurs och kön. Jämtlands län. 2012–2019.

I undersökningen redovisas även två andra mått avseende skadlig alkoholkonsumtion. Med *högkonsumtion* av alkohol avses en *konsumtion av minst 9 standardglas⁵ för flickor eller minst 14 standardglas för pojkar per vecka*. I årskurs 9 var den totala andelen högkonsumenter 4 procent och i år 2 på gymnasiet var andelen 9 procent. Som *riskkonsumenter* räknas de elever som uppger *högkonsumtion* och/eller som *intensivkonsumerar alkohol minst en gång per månad*. Andelen riskkonsumenter ligger kvar på samma nivå som 2015. Bland elever i årskurs 9 var andelen 8 procent och år 2 på gymnasiet 28 procent.

⁵ Ett standardglas innehåller 12 gram alkohol (ex. 4 cl starksprit, 12cl vin eller 33 cl starköl)

Anskaffning av alkohol

Den alkohol som konsumeras av skolungdomar i Sverige består dels av den inhemska försäljningen från Systembolaget, restauranger, livsmedelsbutiken (registrerad alkohol) men även oregistrerad alkohol som kan vara hemtillverkad eller ha förts in från utlandet. För att få en uppfattning om varifrån alkoholen kommer från ställs frågan *senaste gången du drack följande (folköl, alkohol från systembolaget, smugglad alkohol) hur fick du tag på det då?* Som framkommer i tabell B var det störst andel i båda årskurserna som uppger att de får tag på folköl samt alkohol från systembolaget främst från *pojck-/flickvän, kompis eller kompis syskon* följt av *från annan vuxen (langare) som köpte ut*. Pojkar i gymnasiet år 2 uppger även att de har *köpt folköl själva*.

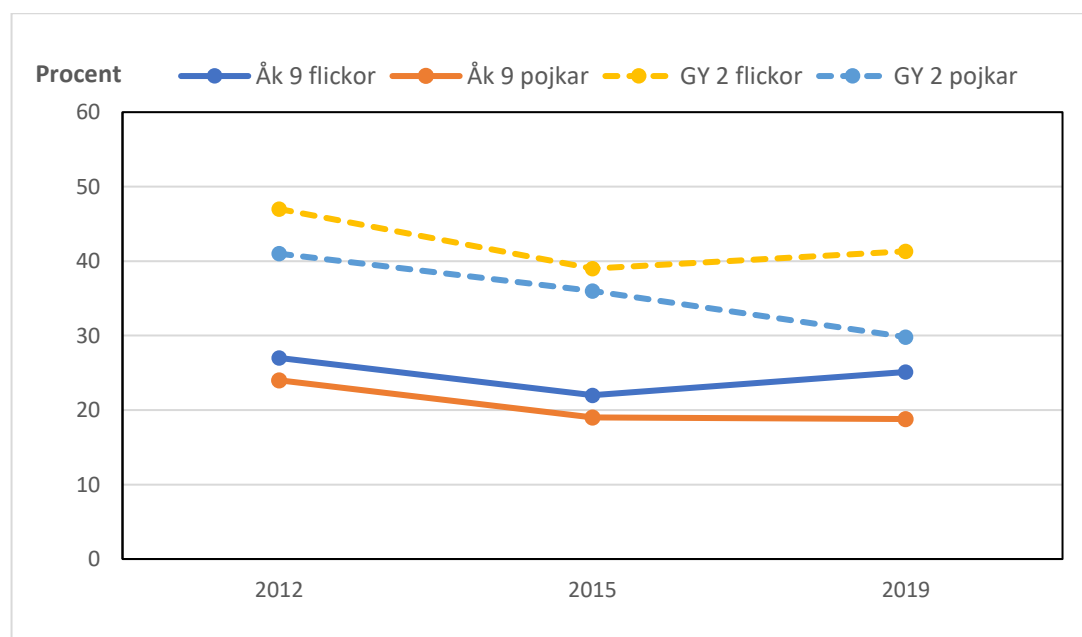
På frågan om *varifrån alkoholen kom från början senaste gången eleverna drack alkohol* uppgav eleverna, i båda årskurserna, att alkoholen främst kom från *Systembolaget* samt att den kom från *affär eller liknande*.

Tabell B. Andelen elever i procent som uppger olika sätt att få tag på alkohol bland de elever som har uppgett att de har druckit alkohol det senaste året. Fördelat på årskurs. Jämtlands län. 2019.

	Anskaffning folköl		Anskaffning Systembolaget		Anskaffning smuggelsprit	
	Åk 9	Gy 2	Åk 9	Gy 2	Åk 9	Gy 2
Köpte själv	0	9	1	4	-	-
Systembolaget	2	2	5	11	2	2
Från pojk-/flickvän, kompis eller kompis syskon	14	15	25	41	9	9
Från egna föräldrar/vårdnadshavare med lov	5	5	9	13	1	1
Från egna föräldrar/vårdnadshavare utan lov	0	1	10	4	2	0
Från annan vuxen som bjöd	5	4	12	14	3	2
Från annan vuxen (langare) som köpte ut/sålde till mig	4	5	22	29	7	5
Tog in själv Från utlandet	-	-	-	-	5	3
Annat sätt	5	3	9	8	2	3

Alkohol från föräldrar/vårdnadshavare

I enkäten ställs även frågan om eleverna *under de senaste 12 månaderna har blivit bjudna på alkohol av sina föräldrar/vårdnadshavare*. Andelen som uppgett att de har blivit bjudna på alkohol av sina föräldrar/vårdnadshavare ligger kvar på samma nivåer med undantag för pojkar i år 2 på gymnasiet där andelen som blivit bjudna på alkohol från föräldrar/vårdnadshavare minskat genomgående. 2019 svarade 25 procent av flickorna och 19 procent av pojkarna i årskurs 9 att de hade blivit bjudna på alkohol av sina vårdnadshavare senaste 12 månaderna. Motsvarande siffra i år 2 på gymnasiet var bland flickorna 41 procent och pojkarna 30 procent. Det var en signifikant större andel flickor i år 2 på gymnasiet som blivit bjudna på alkohol med jämfört pojkar i samma årskurs.

Figur 8. Andel i procent av elever som uppger att de under senaste 12 månaderna har blivit bjudna på alkohol av sina föräldrar/vårdnadshavare. Årskurs 9 samt gymnasiet år 2. Uppdelat efter årskurs och kön. Jämtlands län. 2012–2019.

Konsekvenser av alkoholbruk

Enkäten innehåller frågor som rör risktagande i samband med alkoholkonsumtion där eleverna får uppge om de under de senaste 12 månaderna råkat ut för negativa konsekvenser i samband med att de druckit alkohol. I tabell C redovisas *de vanligaste alkoholrelaterade konsekvenser* som flickor och pojkar uppgav i respektive årskurs.

Som framgår i tabellen var det störst andel i båda årskurserna som angav förstört saker/kläder och råkat i gräl som de vanligaste negativa konsekvenserna. I årskurs 9 svarade en signifikant större andel flickor att de hade fått sina kläder/saker förstörda, råkat i gräl, åkt moped, bil eller annat motorfordon med berusad förare och blivit fotad i en pinsam eller kränkande situation jämfört med pojkarna i samma årskurs.

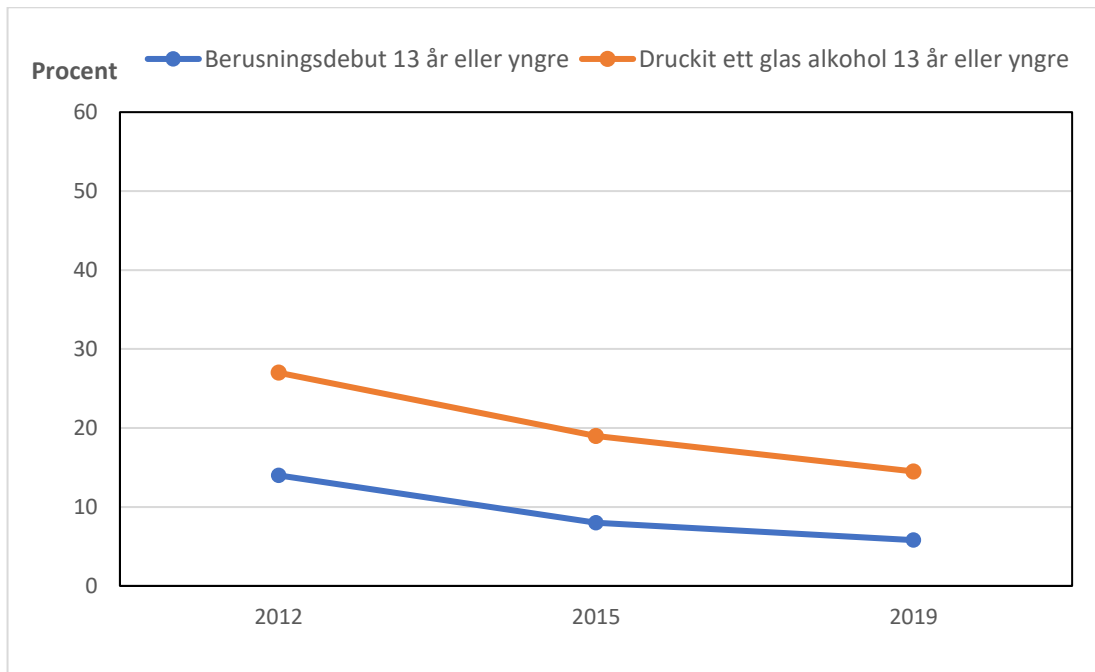
I år 2 på gymnasiet svarade flickor i större utsträckning än pojkar att de hade tappat pengar/värdesaker samt haft problem med förhållande till vänner. Pojkar i år 2 på gymnasiet svarade i större utsträckning än flickor att de kört moped, bil, eller annat motorfordon samt råkat i slagsmål.

Tabell C Andel elever som har upplevt olika typer av konsekvenser i samband med alkoholkonsumtion de senaste 12 månaderna. Uppdelat på årskurs och kön. Fet stil innebär att det finns signifikanta skillnader mellan flickor och pojkar. Jämtlands län. 2019.

Konsekvenser av alkoholbruk	Årskurs 9			Gymnasiet årskurs 2	
	Flickor	Pojkar		Flickor	Pojkar
Förstört saker/kläder	25	13		37	30
Råkat i gräl	23	11		31	29
Åkt moped, bil eller annat motorfordon med berusad förare	21	12		16	15
Blivit fotad/filmad i en pinsam eller kränkande situation	21	10		24	24
Tappat pengar/ värdesaker	17	15		28	16
Problem med förhållandet till föräldrar	17	10		13	7
Problem i förhållande till vänner	17	7		20	12
Råkat ut för olycka/skadats	14	5		19	16
Haft sex och ångrat det dagen efter	11	8		21	18
Kör moped, bil eller annat motorfordon	6	12		6	16
Badat på djupt vatten	8	9		10	12
Råkat i slagsmål	7	6		7	18
Medvetet skadat mig själv	10	3		4	6
Blivit utsatt för våld	8	5		9	12
Medvetet skadad någon annan	4	3		3	8
Råkat i bråk med polisen	2	4		5	9
Blivit bestulen/rånad	2	2		3	3
Uppsöka sjukhus eller akutmottagning	2	2		5	3

Alkoholdebut

Ett uttalat folkhälsomål som formulerats av regeringen i ANDT-strategin för 2016–2020 är att antalet unga individer som gör en tidig alkoholdebut ska bli färre (Regeringen, 2015). På nationell nivå har CAN sedan 1999 följt andelen som druckit alkohol före 14 års ålder. Figur 9 illustrerar utvecklingen för elever i årskurs 9 som *har druckit ett glas alkohol tidigare än 14 års ålder* samt *andelen som har druckit sig berusade innan 14 års ålder*. Som framgår i figuren har dessa andelar minskat jämfört med 2012 och har fortsatt göra det mellan 2015 och 2019. 2019 uppgav 15 procent att de hade druckit ett glas alkohol och 4 procent att de hade druckit sig berusad innan 14 års ålder. 2015 var motsvarande andelar 19 respektive 9 procent.

Figur 9. Andel elever i procent i årskurs 9 som uppger att de varit berusade när det var 13 år eller yngre samt andelen som druckit ett glas alkohol 13 år eller yngre. Jämtlands län. 2012–2019.

Narkotika, sniffning/boffning, dopning

Narkotikaerfarenhet

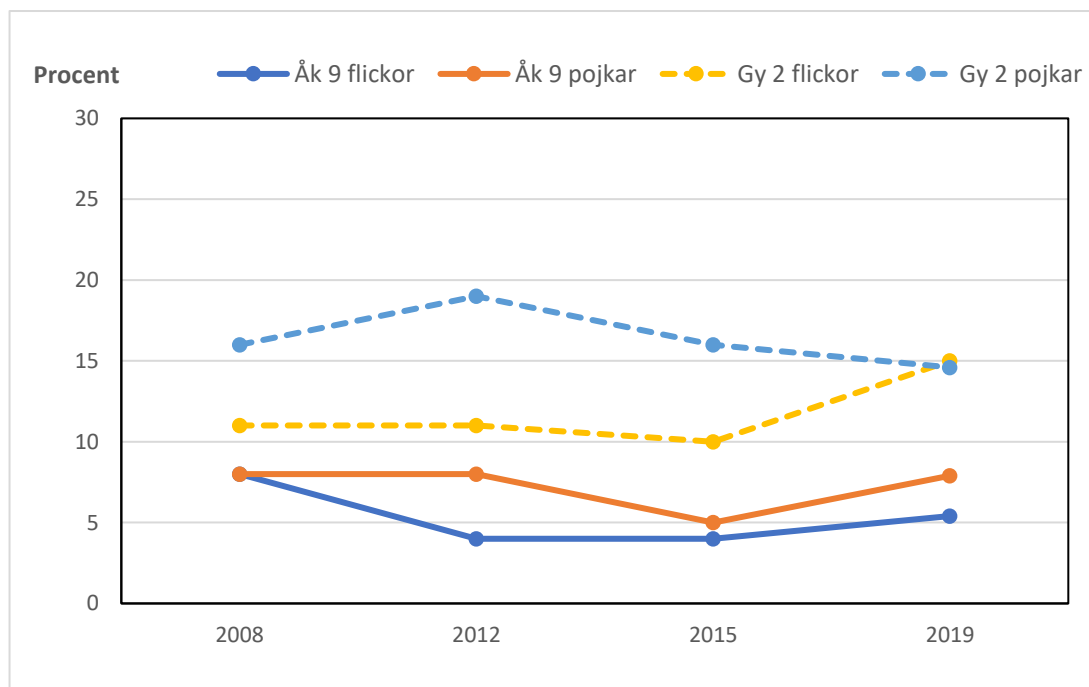
Nationell nivå

Frågor som belyser narkotikaanvändandet har funnits med i undersökningen sedan 70-talet. Narkotikaerfarenheter mäts genom frågan har du *använt narkotika någon gång*. Narkotikaerfarenheten var relativt hög på 70-talet för att sedan minska till de lägsta nivåerna under slutet av 80-talet. Sedan mitten av 90-talet har åter narkotikaerfarenheten legat på högre nivåer. Sedan 2007 har andelen med narkotikaerfarenhet på nationell nivå pendlat mellan 5–10 procent i årskurs 9 och 16–20 procent bland årskurs 2 elever i gymnasiet.

Jämtlands län

Sedan 2008 har vi kunnat visa på trenderna för skolelever i Jämtlands län. Andelen med narkotikaerfarenhet har legat mellan 5–8 procent i årskurs 9 och 13–15 procent i år 2 på gymnasiet.

2019 svarade 5 procent av flickorna och 8 procent av pojkarna i årskurs 9 att de använt narkotika någon gång. 2015 var motsvarande andelar 4 respektive 5 procent. I gymnasiet år 2 uppgav 15 procent av båda könen att de använt narkotika någon gång. 2015 svarade 10 procent av flickorna och 14 procent av pojkarna att de hade använt narkotika någon gång. Inga av dessa förändringar är statistiskt säkerställda.

Figur 10. Andel elever med narkotikaerfarenhet (använt narkotika någon gång). Uppdelat efter årskurs och kön. Jämtlands län. 2008–2019.

Frekvent narkotikabruk

I CAN-enkäten förekommer ett antal mått för att mäta mer frekvent narkotikabruk. I undersökningen ställs frågorna om man har använt *narkotika senaste 12 månaderna samt senaste 30 dagarna*. Över tid har andelen som använt narkotika de senaste 12 månaderna varierat mellan 4–6 procent i årskurs 9 och 9–11 procent i år 2 på gymnasiet. Andelen som testat narkotika senaste 30 dagarna har pendlat mellan 1–2 procent i årskurs 9 och 1–3 procent i år 2 på gymnasiet.

I årskurs 9 uppgav 6 procent av eleverna att de *använt narkotika under de senaste 12 månaderna* och 2 procent *under de senaste 30 dagarna*. Bland elever i år 2 på gymnasiet var motsvarande andelar 11 respektive 2 procent.

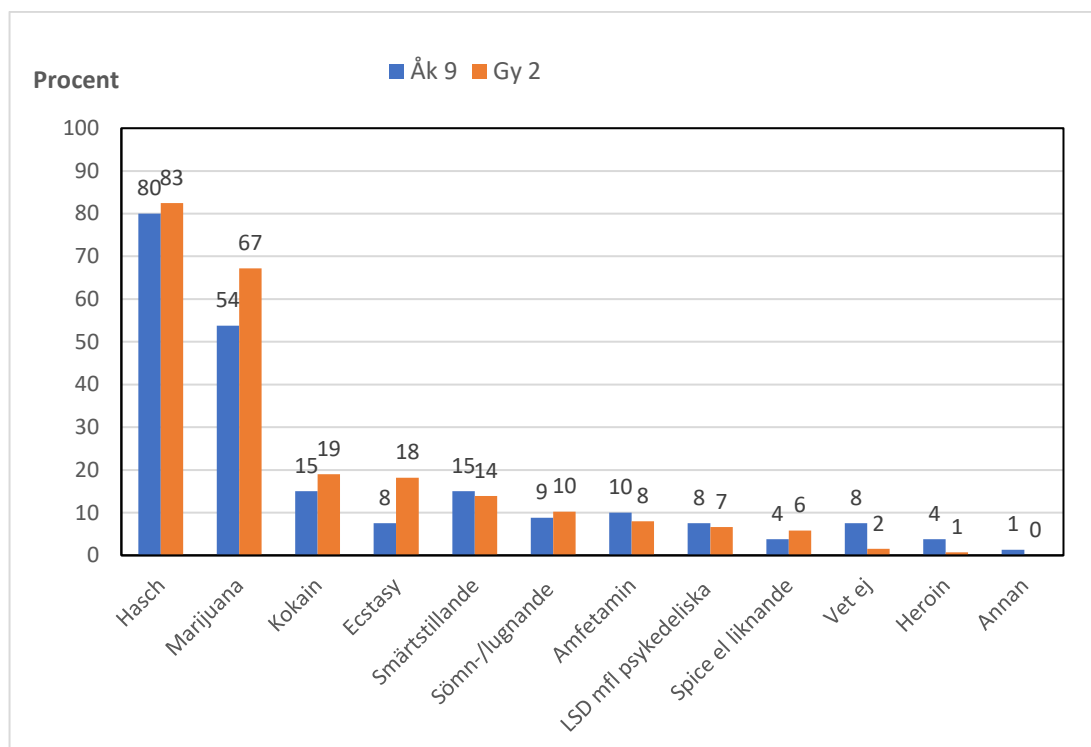
Tabell D. Andel som har använt narkotika det senaste 12 månaderna och senaste 30 månaden fördelat på årkurs och kön. Jämtlands län. 2008–2019.

Anges i procent	Årkurs 9				Gymnasiet årskurs 2			
	Använt senaste månaden		Använt senaste 12 månaderna		Använt senaste månaden		Använt senaste 12 månaderna	
	Flickor	Pojkar	Flickor	Pojkar	Flickor	Pojkar	Flickor	Pojkar
2008	2	2	6	7	3	3	8	12
2012	1	2	3	6	1	2	7	12
2015	1	1	3	4	1	1	6	12
2019	1	2	4	7	1	2	11	11

Angående hur ofta eleverna använt narkotika uppgger de flesta som har provat att de har använt hasch och/eller marijuana 1-4 gånger. I länet rapporterar 2 procent av eleverna att de har använt dessa droger mer än 20 gånger.

Erfarenhet av olika narkotikapreparat

För att få en uppfattning om vilka narkotikapreparat som är vanligast förekommande har skoleleverna fått fylla i vilket eller *vilka slags narkotika som använts*. I figur 11 presenteras den procentuella andel bland de elever som uppgett att de använt narkotika någon gång. Störst andel var andelen som testat hasch där 80 procent i årskurs 9 och 83 procent av eleverna i år 2 på gymnasiet angett detta. Därefter följer marijuana där motsvarande siffror är 54 och 67 procent. Kokain anges som det tredje vanligaste drogen bland båda årskurserna. Då dessa siffror anges i procent bland de med narkotikaerfarenhet och inte för hela elevgruppen ska resultaten tolkas med försiktighet. I vissa avseenden behövs inte särskilt stora tal för att de ska bli relativt stora procentandelar.

Figur 11 Erfarenhet av narkotikasort. Anges i procent av dem som använt narkotika någon gång uppdelat på årskurs. Jämtlands län. 2019.

Nätdroger

Sedan några år tillbaka finns frågor om nätdroger i enkäten. Som nätdroger omnämns huvudsakligen syntetiska substanser som tillförs marknaden och där vanligt spridningsmedium för dessa preparat har varit internet. Dessa benämns ofta som nätdroger men kan även ha andra benämningar som exempelvis nya psykoaktiva substanser, designerdroger eller research chemicals (RC-droger) (Centralförbundet för alkohol och narkotikaupplysning, 2019).

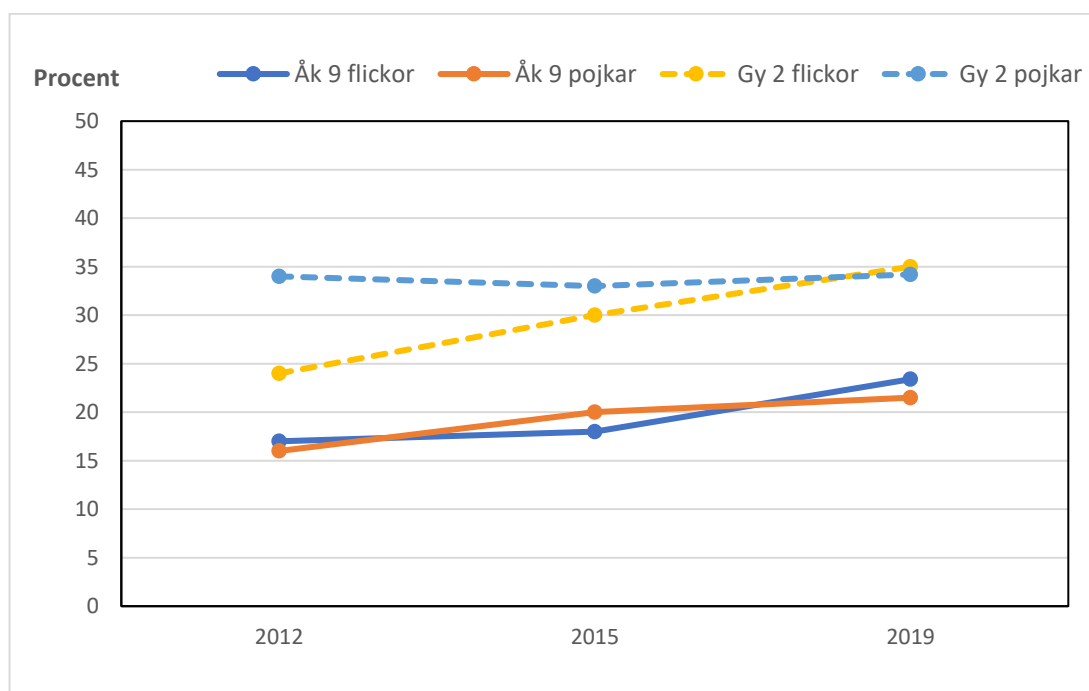
Sedan 2012 ställs frågan om man har använt någon så kallad nätdrog någon gång. Över tid har andelen som använt nätdroger minskat och minskat kraftigt sedan 2012. I årskurs 9

uppgav 0 procent att de använt någon nättdrog, motsvarande siffra 2015 var 1 procent. I år 2 på gymnasiet var motsvarande andelar 1 procent 2019 och 3 procent 2015. Det var en signifikant lägre andel som använder nättdroger 2019 jämfört med 2015.

Den nättdrog som tidigare använts i störst utsträckning är *spice eller liknande rökmixar*. Även när det gäller denna typ av nättdroger har andelen som använt detta minskat kraftigt. 2019 svarade 0 procent av eleverna i årskurs 9 och 1 procent år 2 på gymnasiet att man använt spice eller liknande rökmixar någon gång.

Erbjuden/lust att prova narkotika

Eleverna får svara på om de någon gång de senaste *12 månaderna har blivit erbjudna att prova eller köpa narkotika*. Som framkommer i figuren nedan har andelen som blivit erbjuden att prova eller köpa narkotika ökat över tid. 2019 uppgav 23 procent i årskurs 9 och 35 procent i år 2 på gymnasiet att man blivit erbjudna att prova eller köpa narkotika. Motsvarande andel 2015 var 19 procent i årskurs 9 och 32 procent i år 2 på gymnasiet.

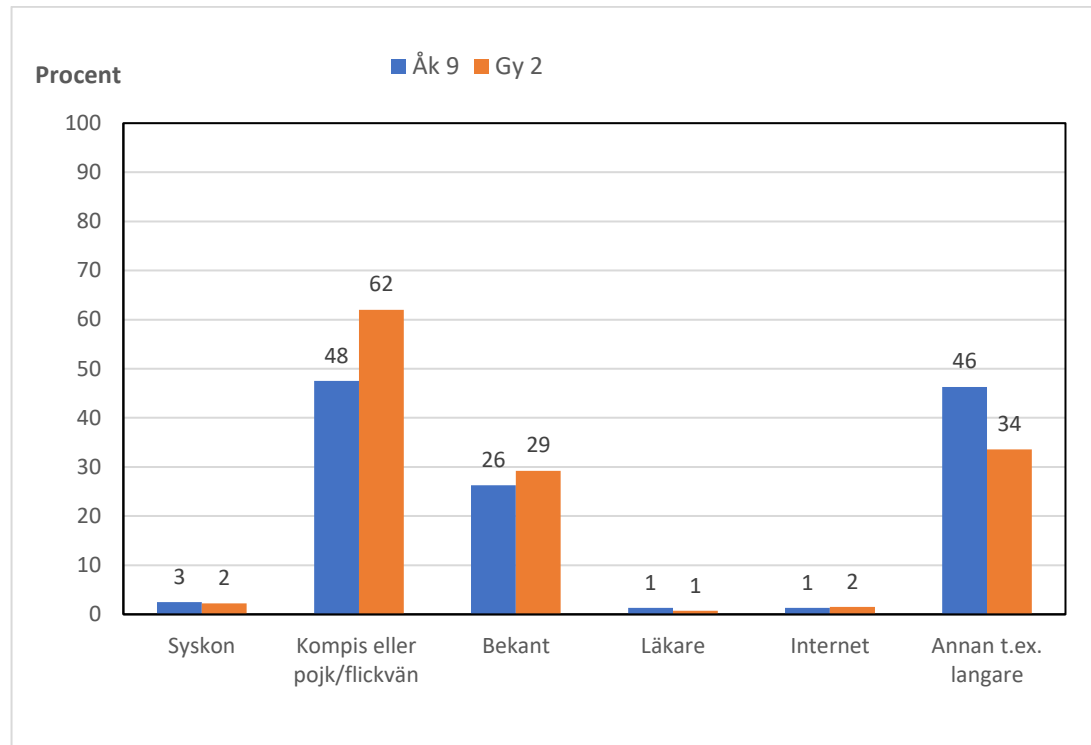

Figur 12. Andel elever i procent som har blivit erbjudna att prova eller köpa narkotika någon gång i årskurs 9 och årskurs 2 på gymnasiet och fördelat på kön. Jämtlands län. 2012–2019.

I undersökningen ställs *frågan har du någon gång haft lust att prova narkotika*. I årskurs 9 uppgav 14 procent att de haft lust att prova narkotika och 12 procent uppgav alternativet tveksam. I år 2 på gymnasiet var motsvarande andelar 20 respektive 12 procent. Det var en signifikant större andel flickor när båda årskurserna läggs samman som haft lust att prova narkotika jämfört med 2015. 2019 svarade 17 procent av flickorna att de hade lust att prova narkotika jämfört med 12 procent 2015.

Anskaffning

Figuren nedan illustrerar vilka sätt eleverna angett är vanligast att få tag på narkotika bland de som angett att de har testat narkotika någon gång. Vanligaste sättet att få tag på narkotika för elever i båda årskurserna är från *kompis eller pojk- flickvän*, följt av från *annan, t.ex. langare* samt från *bekant*.

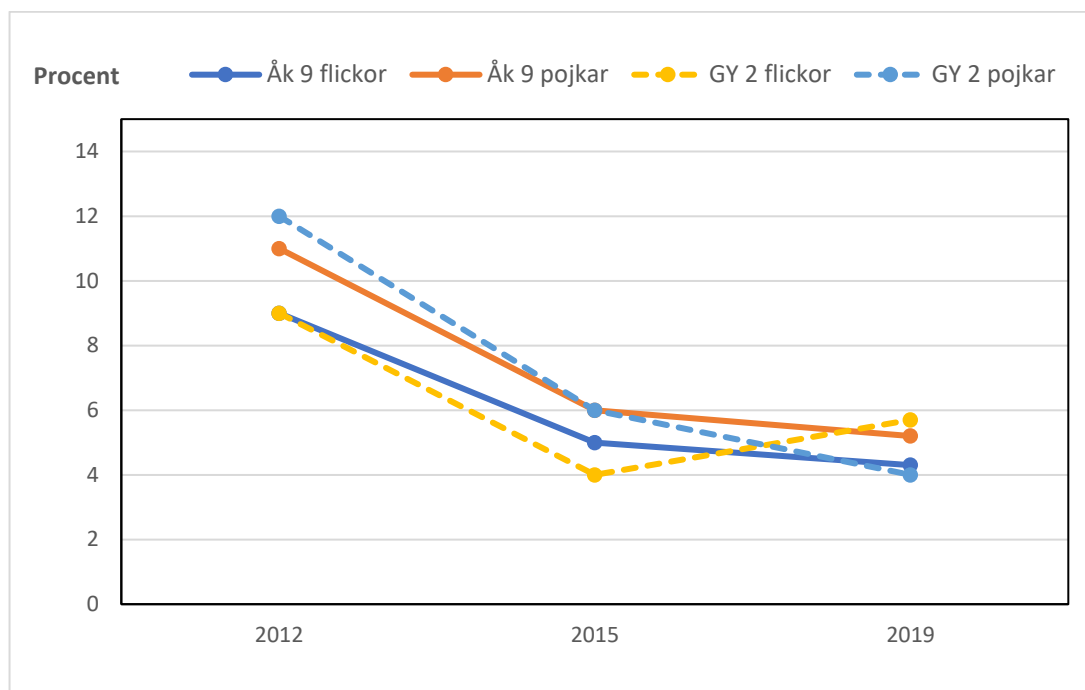

Figur 13. Anskaffning av narkotika, flera alternativ möjliga. Gäller endast de som angett att de testat narkotika någon gång. Jämtlands län. 2019.

Sniffning/Boffning

Sniffning/boffning har i dess nuvarande form funnits med i enkäten sedan 2012. Sniffning handlar främst om inhalation av ångor från lösningsmedel som tri och thinner. Under 2000-talet tillkom boffning vilket bland annat innebär att andas in drivgaser från sprayförpackningar, butangas till cigarettändare.

I undersökningen ställs frågan *har du sniffat/boffat någon gång (ex lim, spray)*. Som framgår i figur 14 har andelen som sniffat eller boffat någon gång minskat jämfört med 2012. Emellertid ser utvecklingen ut att stannat av jämfört med 2015 års mätning. I både årskurs 9 och år 2 på gymnasiet uppger 5 procent att de har sniffat/boffat någon gång. Motsvarande siffror 2015 var 6 respektive 5 procent.

Figur 14. Andel elever i procent som har sniffat/boffat någon gång. Uppdelat på årskurs och kön. 2012 förändrades frågan till att omfatta både sniffning och boffning. Jämtlands län. 2008–2019.

Dopning

I regeringens ANDT- strategi anges ett antal kärnindikatorer där dopning är en indikator. På nationell nivå har andelen som använt androgena anabola steroider (AAS) konstant legat på runt 1 procent vilket det har gjort det senaste 20 åren.

I länet har andelen som uppger att de använt dopningspreparat legat under 1 procent i de senaste undersökningarna. 2019 svarade 0,4 procent av eleverna i årskurs 2 och 1,1 procent i årskurs 9 att man hade använt AAS någon gång.

Tobak

Rökning

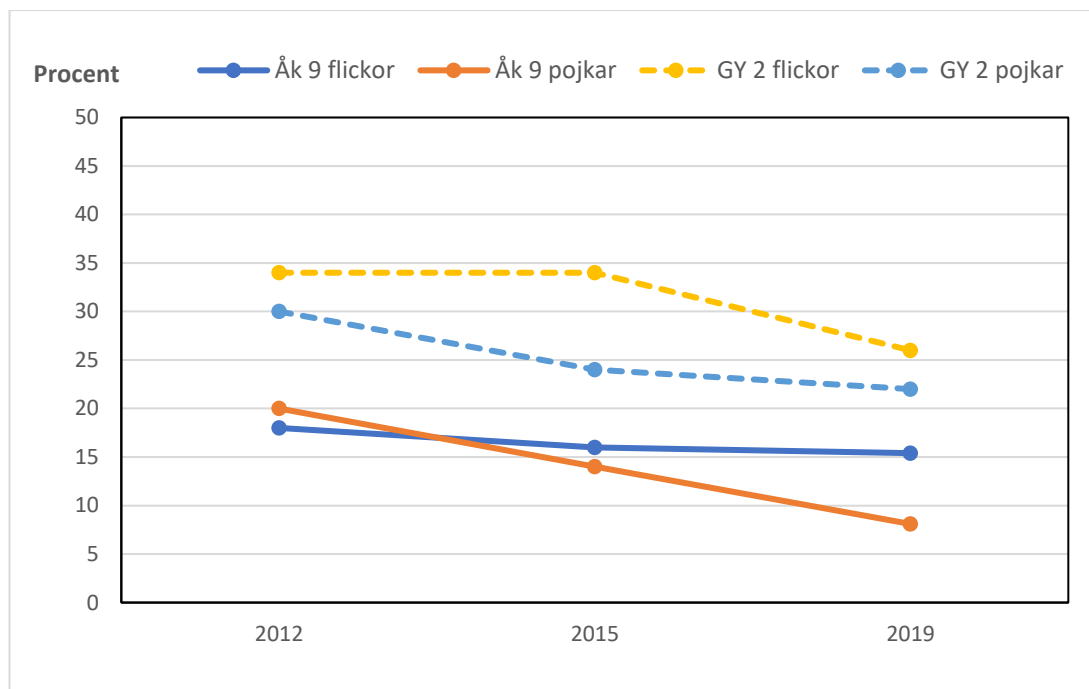
Nationell nivå

Frågor som berör rökning har ändrats över tid. Sedan 2012 definieras rökare som de som *har rökt under de senaste 12 månaderna och att de fortfarande röker (innefattar varje dag, nästan varje dag, bara på fest samt bara ibland)*. I riket har andelen rökare minskat stadigt och jämfört med 2012 finns en signifikant minskning både bland flickor och pojkar i årskurs 9. Även på gymnasiet har andelen som röker minskat sedan 2012. I båda årskurserna var det en större andel flickor än pojkar som röker

Jämtlands län

Sedan 2012 har andelen som röker minskat i både årskurs 9 och år 2 på gymnasiet. 2019 uppgav 15 procent av flickorna och 8 procent av pojkarna i årskurs 9 att de röker. Det är en signifikant större andel flickor som röker jämfört med pojkar i årskurs 9. 2015 rökte 16 procent av flickorna och 14 procent av pojkarna.

I år 2 på gymnasiet svarade 26 procent av flickorna och 22 procent av pojkarna att de röker. Motsvarande siffror 2015 var 34 respektive 24 procent.

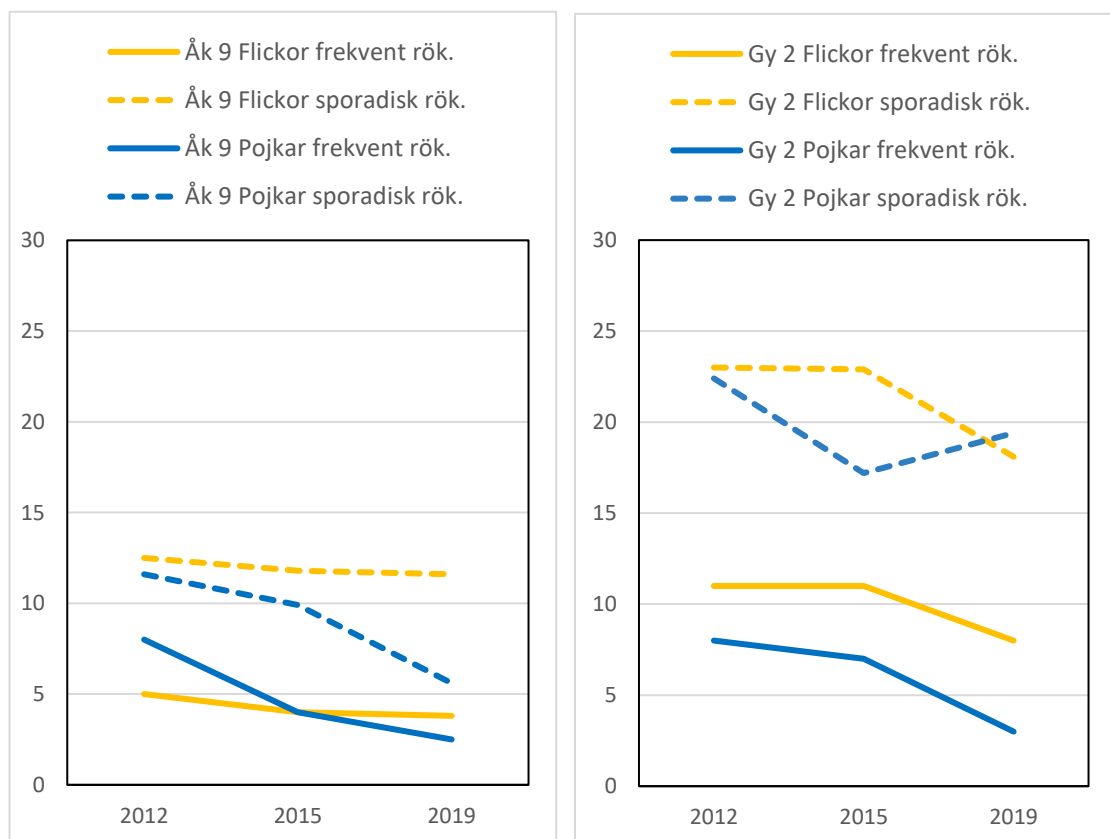

Figur 15 Andel i procent som röker. Årskurs 9 och årskurs 2 på gymnasiet. Uppdelat på kön och årskurs. Jämtlands län. 2012–2019.

Frekvent och sporadisk rökning

Frekvent rökning definieras som de som röker *varje dag/nästan varje dag*. I årskurs 9 svarade 4 procent av flickorna och 3 procent av pojkarna att de röker *varje dag/nästan varje dag*. Motsvarande andel 2015 var 4 procent bland både flickor och pojkar. I år 2 på gymnasiet uppgav 8 procent av flickorna och 3 procent av pojkarna att de röker *varje/nästan varje dag*. Motsvarande andelar 2015 var 11 och 7 procent. Bland pojkar i år 2 på gymnasiet har andelen som röker frekvent minskat signifikant och andelen har mer än halverats på fyra år. Det är en signifikant större andel flickor än pojkar i årskurs 2 som röker.

Sporadisk rökning definieras i undersökningen som de som röker sällan (*bara vid fest/bara ibland*). Det var en signifikant större andel flickor i årskurs 9 som röker sporadiskt (12 procent) jämfört med pojkar i samma årskurs (6 procent). Motsvarande siffror 2015 var 12 procent av flickorna och 10 procent av pojkarna. I år 2 på gymnasiet svarade 18 procent av flickorna och 19 procent av pojkarna att de röker sporadiskt. I samband med undersökningen 2015 uppgav 18 procent av flickorna och 19 procent av pojkarna att de röker ibland. Det är en signifikant större andel elever i år 2 på gymnasiet som röker sporadiskt jämfört med riket (19 procent i länet och 15 procent i riket).

Figur 16. Andel i procent som röker frekvent/sporadiskt fördelat på årskurs och kön. Jämtlands län. 2012–2019.

Snusning

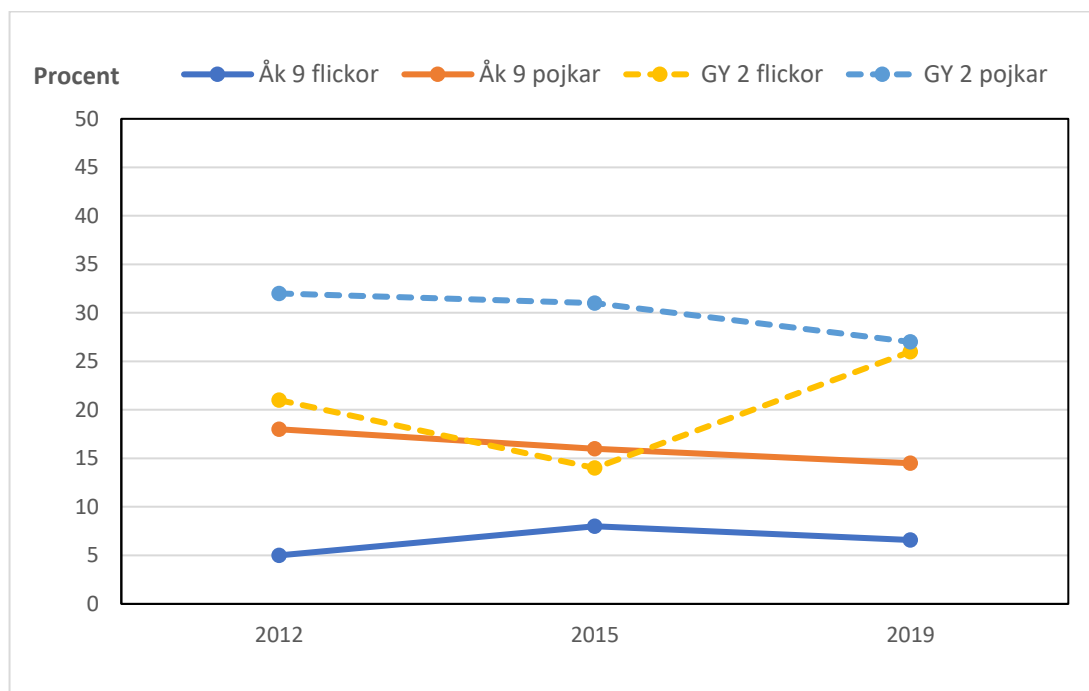
Nationell nivå

Från och med 2012 definieras snusar som den andel som uppgett att de har *snusat under de senaste 12 månaderna och att de fortfarande snusar (innefattar varje dag, nästan varje dag, bara på fest samt bara ibland)*. Mellan åren 2000 och 2010 minskade snusande bland både flickor och pojkar för att sedan ligga kvar på samma nivå fram till för två år sedan. De två senaste åren har det dock skett ett trendbrott då det är en signifikant större andel som snusar i båda årskurserna både bland flickor och pojkar jämfört med tidigare.

Jämtlands län

Som framgår i figur 17 har andelen som snusar legat kvar på samma nivå bland elever i årskurs 9. 2019 uppgav 7 procent av flickorna och 15 procent av pojkarna att de snusar. Motsvarande siffror 2015 var 8 respektive 16 procent. Det är en signifikant större andel pojkar än flickor som angett att de snusar.

I år 2 på gymnasiet uppgav 26 procent av flickorna och 27 procent av pojkarna att de snusar. Motsvarande andelar var 2015, 14 respektive 31 procent. Det är en signifikant större andel flickor i år 2 på gymnasiet som snusar 2019 jämfört med 2015. Jämfört med riket är det en signifikant större andel flickor i år 2 i gymnasiet som snusar.

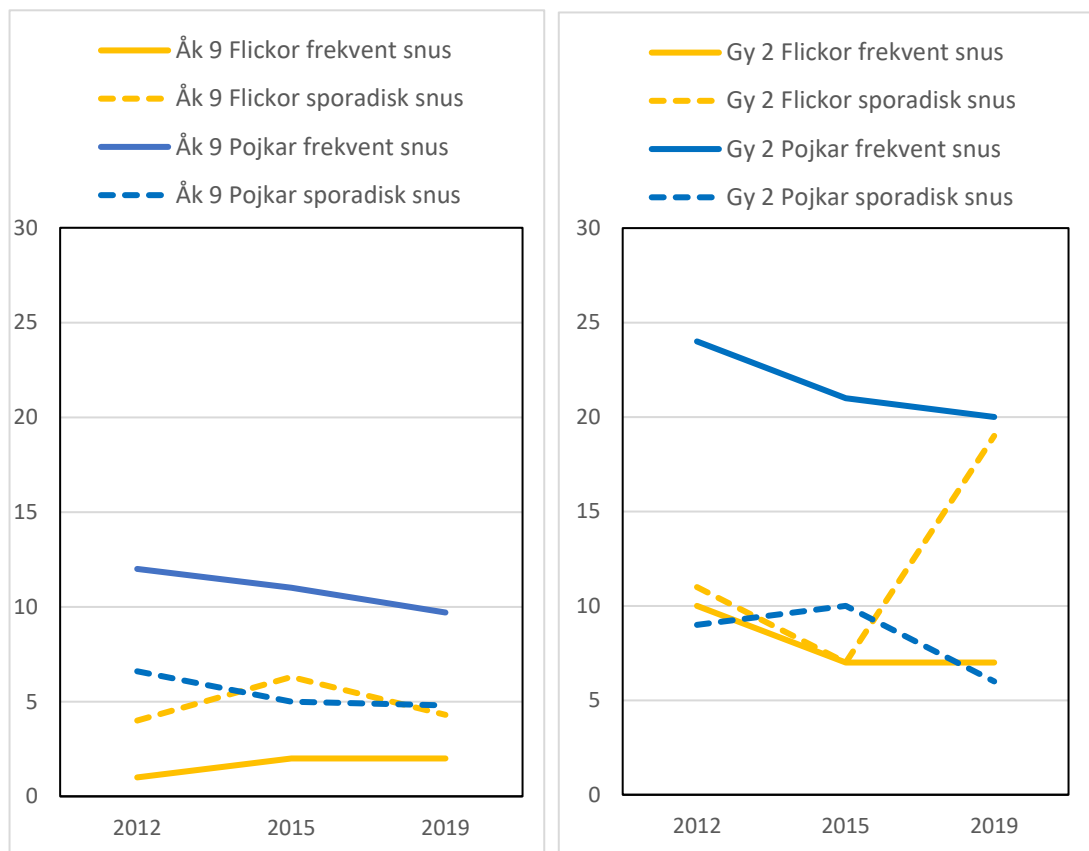
Figur 17. Andel i procent som snusar. Årskurs 9 samt gymnasiet år 2. Uppdelat efter kön och år. Jämtlands län. 2012–2019.

Frekvent och sporadisk snusning

Frekvent snusning definieras i denna undersökning som den andel som angett att de snusar *varje /nästan varje dag*. I årskurs 9 svarade 2 procent av flickorna och 10 procent av pojkarna att de snusar frekvent. Motsvarande andelar i år 2 på gymnasiet var 7 procent bland flickorna

och 20 procent av pojkarna. I båda årskurserna var det en signifikant större andel pojkar som snusar frekvent än flickor.

Sporadisk snusning definieras som de som snusar sällan (*bara vid fest/bara ibland*). I årskurs 9 uppgav 4 procent av flickorna och 5 procent av pojkarna att de snusar sporadiskt. Motsvarande andelar 2015 var 6 procent respektive 5 procent. I år 2 på gymnasiet svarade 19 procent av flickorna och 6 procent av pojkarna att de snusar ibland. Det var en signifikant större andel flickor som snusar sporadiskt jämfört med pojkar i samma årskurs. 2015 svarade 7 procent av flickorna och 10 procent av pojkarna att de snusar ibland. Det är en signifikant större andel flickor i år 2 på gymnasiet som snusar ibland 2019 jämfört med 2015.

Figur 18. Andel i procent som röker frekvent eller sporadiskt fördelat på årskurs och kön. Jämtlands län. 2012–2019.

Tobakskonsumtion

Sett till den totala tobakskonsumtionen uppgår 18 procent av eleverna i årskurs 9 och 36 procent i år 2 på gymnasiet att de *har rökt och/eller snusat under de senaste 12 månaderna och fortfarande använder tobak*.

Andelen som uppger att de använder tobak (röker och/eller snusar) *varje/nästan varje dag* uppgick till 9 procent i årskurs 9 och 19 procent i gymnasiet år 2. I båda årskurserna uppger en signifikant lägre andel flickor än pojkar en mer frekvent tobaksanvändning. Vanligaste

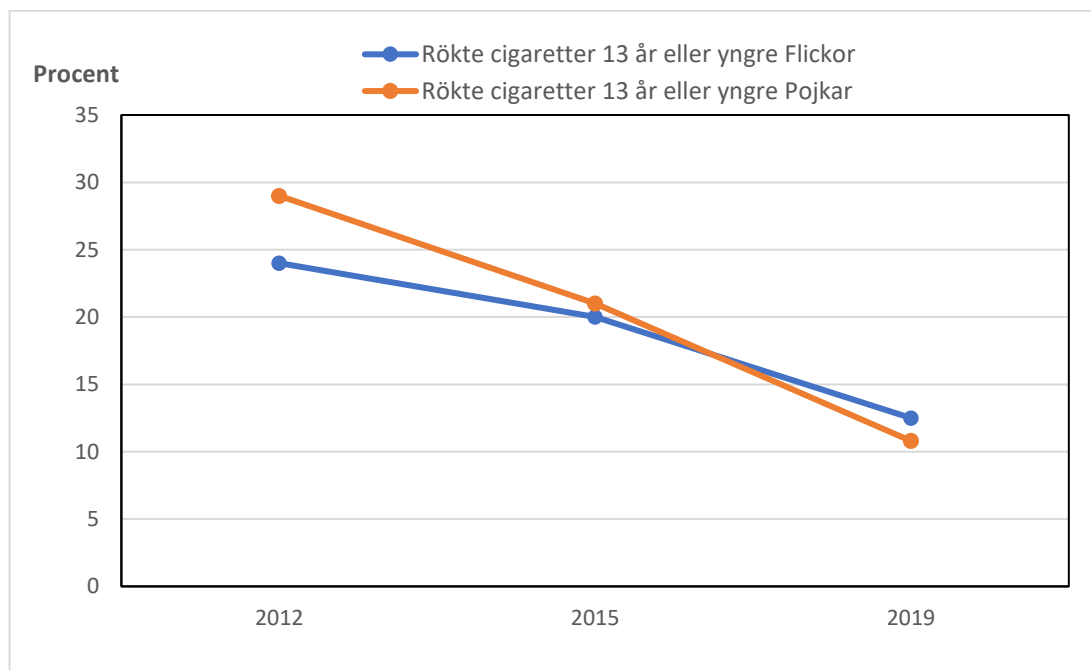
sättet att få tag på tobak i årskurs 9 var *från kompisar* eller *från annan person*. Elever i år 2 på gymnasiet får tag på tobak främst *från kompisar* eller från *annan person*.

Tobaksdebut

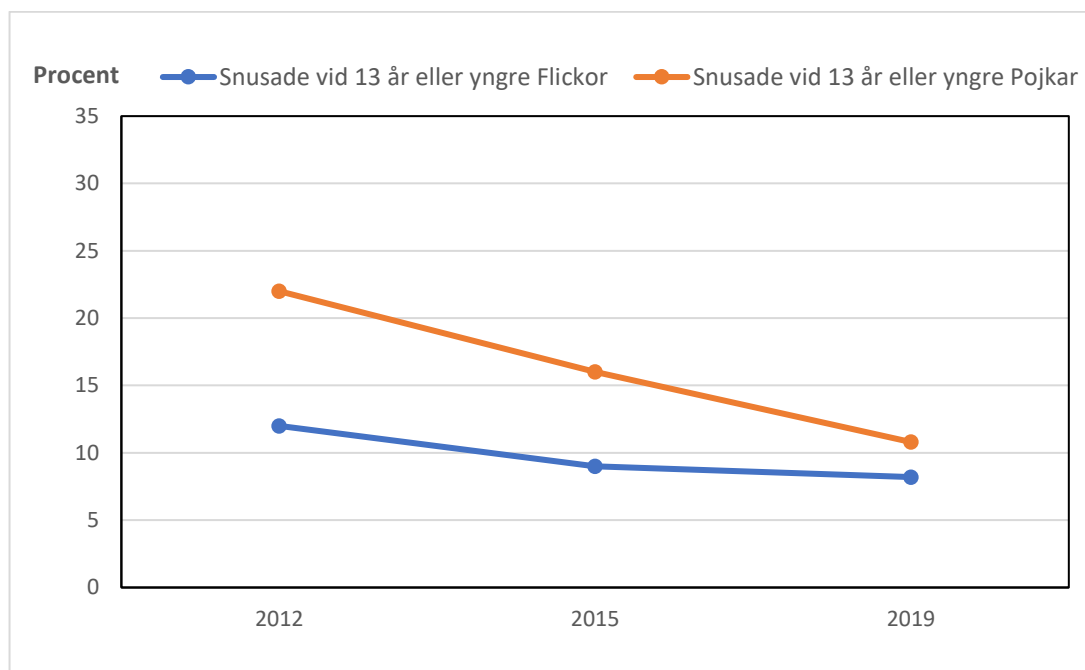
Sedan 2000-talet ställs frågor kopplat till hur gamla eleverna var vid första tillfället som de gjorde olika saker. I figur 19 och 20 redovisas andelen niondeklassare som svarat att de var 13 år eller yngre när de första gången rökte en cigarett och snusade. Som framkommer i figur 19 och 20 har andelen flickor och pojkar som debuterar med tobak när det var 13 år eller yngre minskat. Detta gäller både andelen som uppger att de rökte cigaretter och som snusat.

Andelen som har svarat att de rökte cigarett för första gången när de var 13 år eller yngre har minskat. 2019 var andelen 13 procent av flickorna och 11 procent av pojkarna. 2015 var motsvarande andelar 20 procent och 21 procent.

2019 svarade 8 procent av flickorna och 11 procent av pojkarna att de snusat när de var 13 år eller yngre. Motsvarande siffror 2015 var 9 procent av flickorna och 16 procent av pojkarna.

Figur 19. Andel i procent i årskurs 9 som svarade att de rökte cigaretter när de var 13 år eller yngre, fördelat på kön. Jämtlands län. 2012–2019.

Figur 20. Andel i årskurs 9 i procent som svarade att de snusade vid 13 år eller yngre, fördelat på kön. Jämtlands län. 2012–2019.

Sluta med tobak

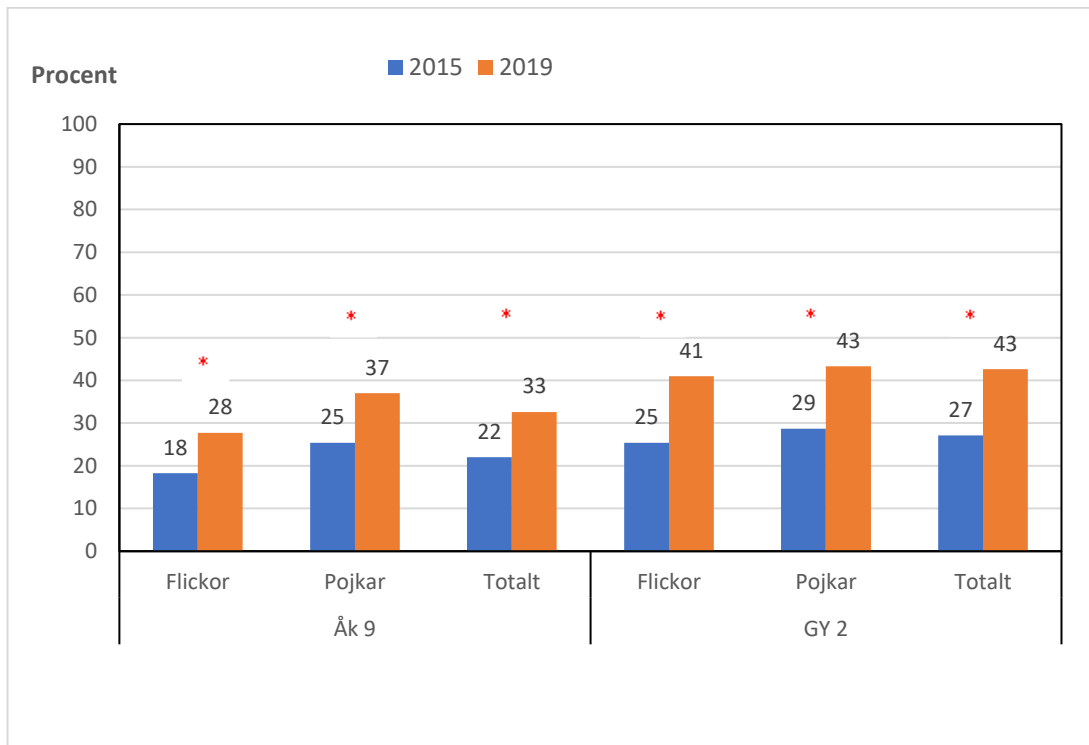
I enkäten ställs även frågan om eleverna vill sluta med tobak⁶ och av dem som röker i årskurs 9 vill 22 procent (34 personer) sluta röka samt 34 procent (54 personer) sluta i framtiden. Motsvarande andelar i andra året på gymnasiet är 26 procent (65 personer) samt 33 procent (81 personer). Bland de elever som snusar i årskurs 9 vill 10 procent (15 personer) sluta snusa samt 19 procent (28 personer) vill sluta i framtiden. I gymnasiet år 2 vill 20 procent (51 personer) av snusarna sluta samt 27 procent (72 personer) vill sluta i framtiden.

Vattenpipa och e-cigarett

Bland niondeklassarna har andelen som *rökt vattenpipa någon gång* minskat från 24 procent 2015 till 14 procent 2019. I gymnasiet år 2 svarade 28 procent av eleverna att de rökt vattenpipa någon gång, vilket var en signifikant lägre andel jämfört med 2015 då andelen var 46 procent.

2014 fick skolungdomarna för första gången besvara frågan *har du någon gång använt e-cigarett*. Jämfört med mätningen 2015 har andelen som rökt *e-cigarett någon gång* ökat signifikant i båda årskurserna. 2019 uppgav 33 procent av eleverna i årskurs 9 och 43 procent i år 2 på gymnasiet att de rökt e-cigarett någon gång. I årskurs 9 var det en signifikant större andel pojkar än flickor som rökt e-cigarett någon gång. Det var en signifikant större andel elever i år 2 på gymnasiet som uppgav att de rökte e-cigarett någon gång jämfört med riket.

⁶ Dessa frågor har dock ett stort bortfall vilket bör beaktas.

Figur 21. Andel i procent som använt e-cigarett någon gång. Årskurs 9 samt gymnasiet år 2. Uppdelat efter kön och år. Signifikanta skillnader är markerade med *.
Jämtlands län. 2015–2019.

Vanligaste orsaken till att testa e-cigarett var *nyfikenhet/ville testa*, följt av *godare än att röka/snusa*. 75 procent som *testat e-cigarett någon gång* angav *nyfikenhet* som orsak och ungefär 10 procent angav anledningen att *det är godare än att röka eller snusa* som alternativ.

Läkemedel

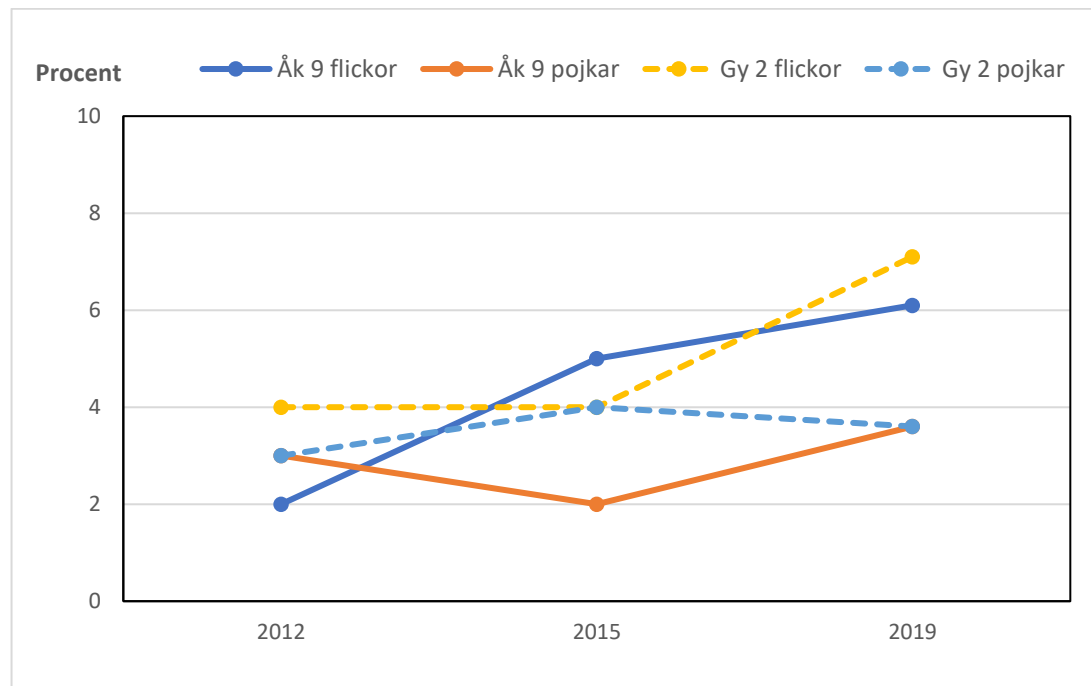
Nationell nivå

Frågor som berör läkemedel har funnits med i enkäten sedan 70-talet. Många läkemedel kan klassas som narkotika eftersom de kan framkalla rus och beroende. På nationell nivå har läkemedel utgjort en betydande del av samhällets totala narkotikaanvändande och är sedan 2007 den preparatgrupp som efter cannabispreparat beslagtagits oftast av rättsväsendet. Andelen som använt receptbelagda läkemedel har legat på ungefär samma nivå under hela undersökningsperioden. Jämfört med 2012 syns en liten men statistik säkerställd uppgång i årskurs 9 där andelen som *använt receptbelagda sömnmedel eller lugnande läkemedel utan läkarordination någon gång* ökat något.

Jämtlands län

Som framgår i figur 22 har andelen som *använt receptbelagda sömnmedel eller lugnande läkemedel utan läkarordination någon gång* legat kvar på ungefär samma bland pojkarna men ökat något bland flickorna.

I årskurs 9 uppger 6 procent av flickorna och 4 procent av pojkarna att de *använt receptbelagda sömnmedel eller lugnande läkemedel utan läkarordination någon gång*. Det är en något högre andel jämfört med 2015 då motsvarande andel bland flickor var 5 procent och bland pojkar 2 procent. I gymnasiet år 2 är motsvarande siffror 7 procent av flickorna och 4 procent av pojkarna. Motsvarande siffror 2015 var 4 procent bland flickorna och procent av pojkarna.

Figur 22. Andel i procent som använt receptbelagda sömn- eller lugnande läkemedel utan recept någon gång. Jämtlands län. 2012–2019.

På frågan har du *använt receptbelagda smärtstillande medel utan läkarordination* uppgav 5 procent i årskurs 9 och 6 procent i år 2 på gymnasiet att man hade gjort det. En fråga som ställs i enkäten är om eleverna *någon gång har använt läkemedel tillsammans med alkohol i berusningssyfte*. Andelen som uppger detta är 2 procent i årskurs 9 och 5 procent i gymnasiet år 2.

Spel om pengar

I enkäten finns ett antal frågor som berör spel om pengar. Riskerna med spel om pengar är inte lika uppenbara som alkohol- och narkotikakonsumtion (Centralförbundet för alkohalnarkotikaupplysning, 2019). Emellertid pekar forskning på att riskabelt spel om pengar i unga år samvarierar med ansträngda sociala relationer, försämrade skolresultat, avvikande beteende och kriminalitet, depressioner, självmord och ökad risk för riskabelt spelande i vuxen ålder (Messerlian & Derevensky 2005; Dowling, m.fl., 2017). I denna rapport kommer spel om pengar belysas utifrån frågeställningen *spelat om pengar senaste 12 månaderna*. En fördjupad lägesbild över skolungdomars spelande finns i CAN fokusrapport (Svensson & Zetterqvist, 2019).

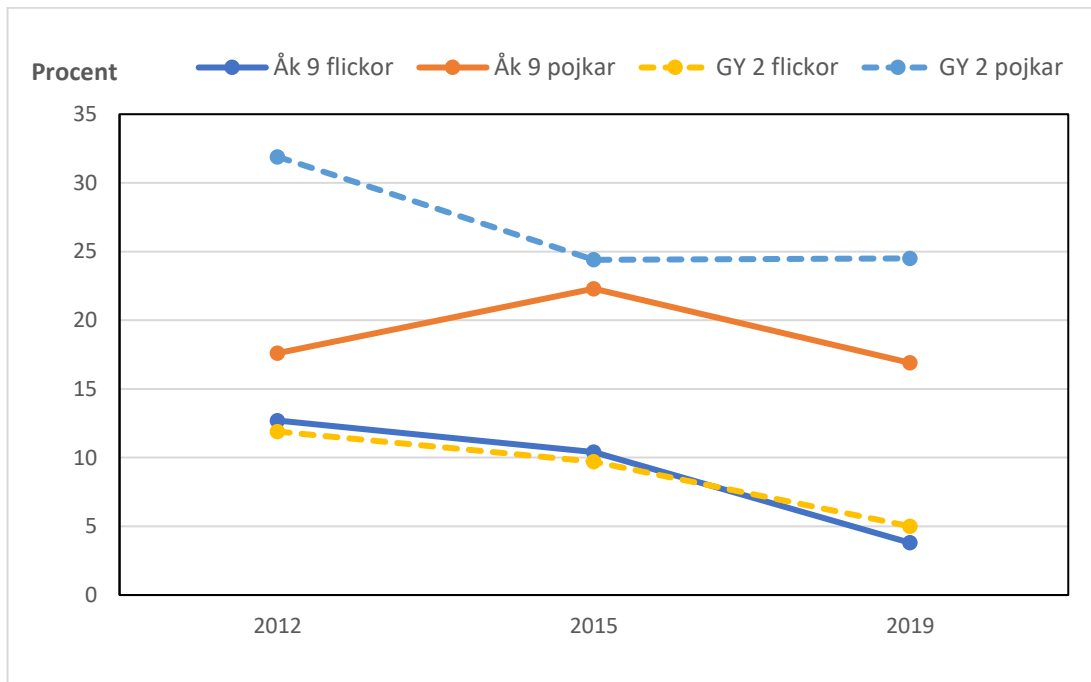
Nationell nivå

I riket har andelen som spelat om pengar det senaste 12 månaderna minskat signifikant jämfört med 2012. Detta gäller både flickor och pojkar i båda årskurserna. På nationell nivå uppger en större andel pojkar som spelar om pengar jämfört med flickor.

Jämtlands län

Som framgår i figur 23 har andelen flickor som spelar om pengar minskat över tid samtidigt som andelen är oförändrad bland pojkarna. I den senaste mätningen 2019 uppgav 4 procent av flickorna och 17 procent av pojkarna i årskurs 9 att de hade spelat om pengar de senaste 12 månaderna. Motsvarande siffra 2015 var 10 respektive 22 procent.

2019 svarade 5 procent av flickorna och 25 procent av pojkarna att de hade spelat om pengar de senaste 12 månaderna. 2015 var motsvarande andel 10 respektive 24 procent. I båda årskurserna uppgav en signifikant större andel pojkar än flickor att de hade spelat om pengar de senaste 12 månaderna.

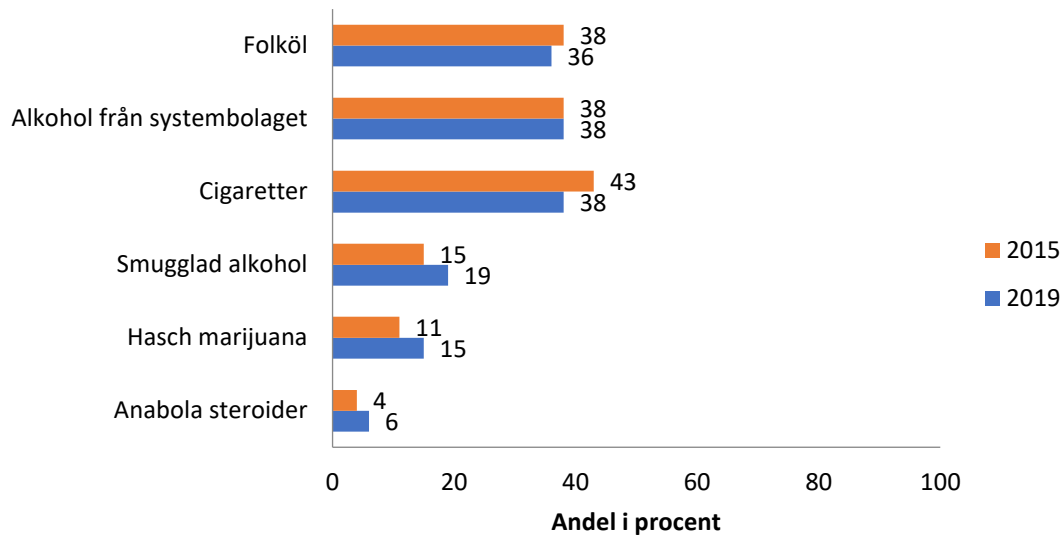

Figur 23. Andel procent av elever som uppger att de har spelat om pengar senaste 12 månaderna. Årskurs 9 samt gymnasiet år 2. Uppdelat efter kön och år. Jämtlands län. 2012–2019.

Tillgänglighet

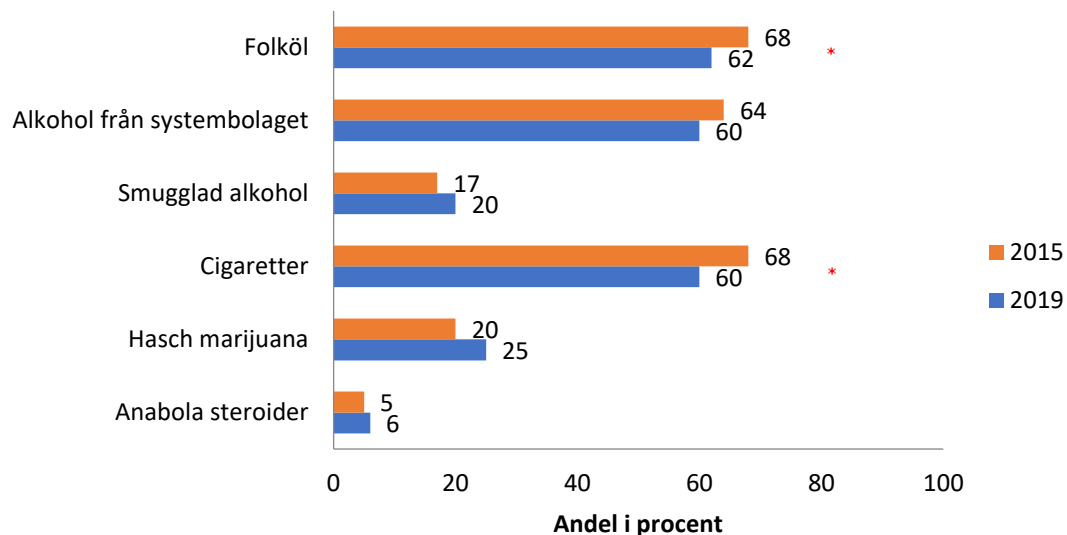
I figur 24 och 25 redovisas mätningarna år 2015 och år 2019 av andel elever, för årskurs 9 respektive år 2 på gymnasiet, som uppger att de kan få tag på olika typer av droger inom 24 timmar. Elever i gymnasiets andra år rapporterar en högre tillgänglighet än vad elever i årskurs 9 gör, förutom när det gäller smugglad alkohol och anabola steroider.

Tillgänglighet inom 24 timmar - Åk 9

Figur 24. Andel i procent som kan få tag på olika typer av droger inom 24 timmar. Årskurs 9. Uppdelat efter år. Signifikanta skillnader är markerade med *. Jämtlands län. 2015–2019.

Tillgänglighet inom 24 timmar - Gy 2

Figur 25. Andel i procent som kan få tag på olika typer av droger inom 24 timmar. Gymnasiet år 2. Uppdelat efter år. Signifikanta skillnader är markerade med *. Jämtlands län. 2015–2019.

I årskurs 9 svarade flickor i större utsträckning att de kan få tag på alkohol från systembolaget än pojkar i samma ålder. Bland pojkar i år 2 på gymnasiet uppgav en signifikant lägre andel pojkar jämfört med flickor att de skulle kunna få tag på folköl inom 24 timmar. 2019 uppgav 62 procent att de kunde få tag på folköl inom 24 timmar jämfört med 2015 då andelen var 72 procent.

Jämfört med riket uppger elever i länet i båda årskurserna i högre utsträckning att de kan få tag på alkohol från systembolaget. I år 2 på gymnasiet uppger elever i länet i högre utsträckning att de kan få tag på folköl och cigaretter jämfört med riket. I årskurs 9 var det en lägre andel i länet som uppger att man kan få tag på marijuana/hasch jämfört med riket.

Riskuppfattning och attityder

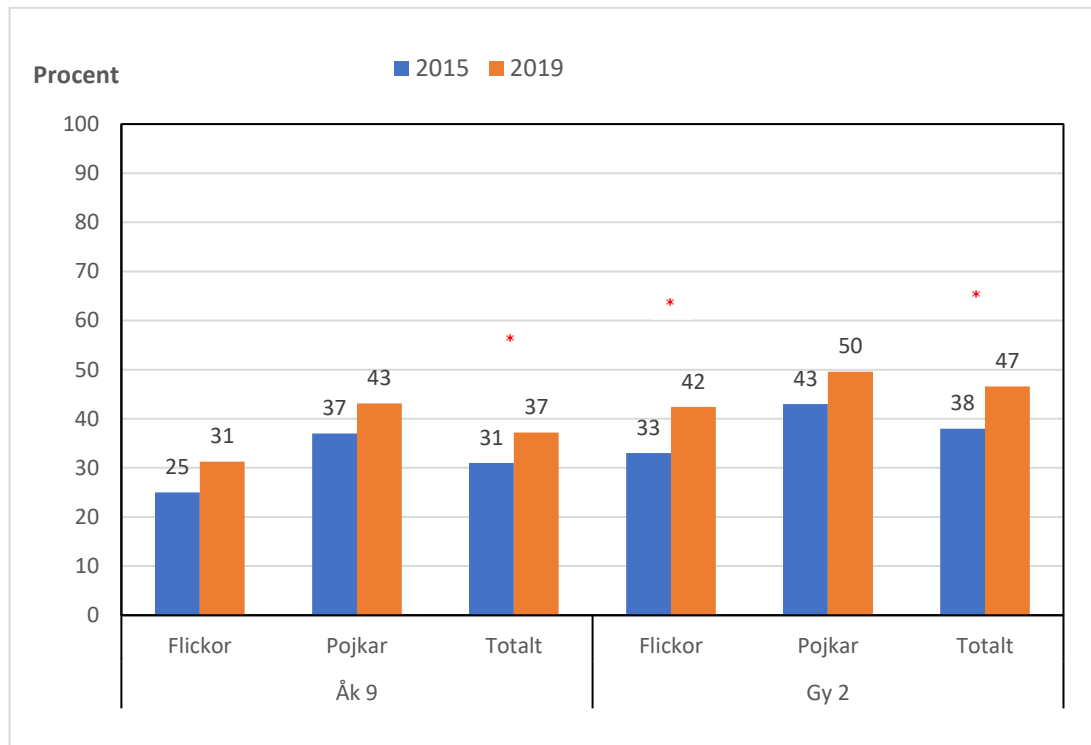
Elevernas riskuppfattning

I enkäten ställs frågor om elevernas riskuppfattning där de får ange *hur stor risk de tror att det är att människor skadar sig själva, fysiskt eller på annat sätt*, om de:

- *röker 10 cigaretter eller mer per dag*
- *snusar 3 dosor (ca 75 prillor) per vecka*
- *berusar sig på alkohol varje helg*
- *provar marijuana eller hasch 1–2 gånger*
- *använder marijuana eller hasch varje helg*
- *provar heroin 1–2 gånger*
- *provar att sniffa/boffa 1–2 gånger*

I texten som följer används begreppen *låg risk* och *hög risk*, där *låg risk* innefattar de elever som har uppgett svarsalternativen *ingen risk* eller *liten risk* och hög risk räknas som de elever som uppgett alternativen *måttlig risk* och *stor risk*.

Lägst skattar eleverna risken att *prova hasch och marijuana 1–2 gånger*. Det var en större andel pojkar än flickor i årskurs 9 som skattar låg risk att prova hasch och marijuana 1–2 gånger. Jämfört med 2015 var det en signifikant större andel av eleverna 2019 som skattar låg risk att prova hasch och marijuana. I år 2 på gymnasiet var det en signifikant större andel flickor och totalt 2019 som skattade risken att prova som låg jämfört med 2015.

Figur 26. Andel i procent av elever som skattar låg risk att människor skadar sig själva, fysiskt eller på annat sätt om de provar marijuana eller hasch 1–2 gånger. Uppdelat efter årskurs och kön. Jämtlands län. 2015–2019.

Från och med 2015 får eleverna även skatta risken att *använda marijuana eller hasch varje helg*. Här ses en skillnad mellan flickor och pojkar där en betydligt större andel pojkar skattar lägre risk än vad flickor gör. I år 2 på gymnasiet skattar 18 procent av pojkarna låg risk. Motsvarande siffra bland pojkar i årskurs 9 är 21 procent. Motsvarande andelar för flickor var 10 respektive 7 procent.

Vad gäller elevernas riskuppfattning av att *sniffa/boffa 1–2 gånger* har andelen som uppger låg risk minskat signifikant jämfört med 2008. Emellertid är det fortfarande var fjärde elev i årskurs 9 och var femte elev i gymnasiet år 2 uppger låg risk att sniffa/boffa 1–2 gånger. När det gäller riskuppfattningen om att *prova heroin 1–2 gånger* ligger den kvar på samma nivå som 2015. Bland elever i år 2 på gymnasiet uppgav 13 procent och i årskurs 9 uppgav 18 procent låg risk. Det var en signifikant större andel i årskurs 9 som uppger en låg risk att prova heroin 1–2 gånger jämfört med elever i år 2 på gymnasiet.

I andra året på gymnasiet har andelen elever som uppger låg risk att röka *10 cigaretter eller mer per dag* ökat från 11 procent 2008 till 16 procent 2019. Den största ökningen är bland flickorna i denna årskurs. Bland niondeklassare är andelen som uppger låg risk 17 procent. Mellan åren 2012–2019 verkar andelen som skattar låg risk vara kvar på samma nivå.

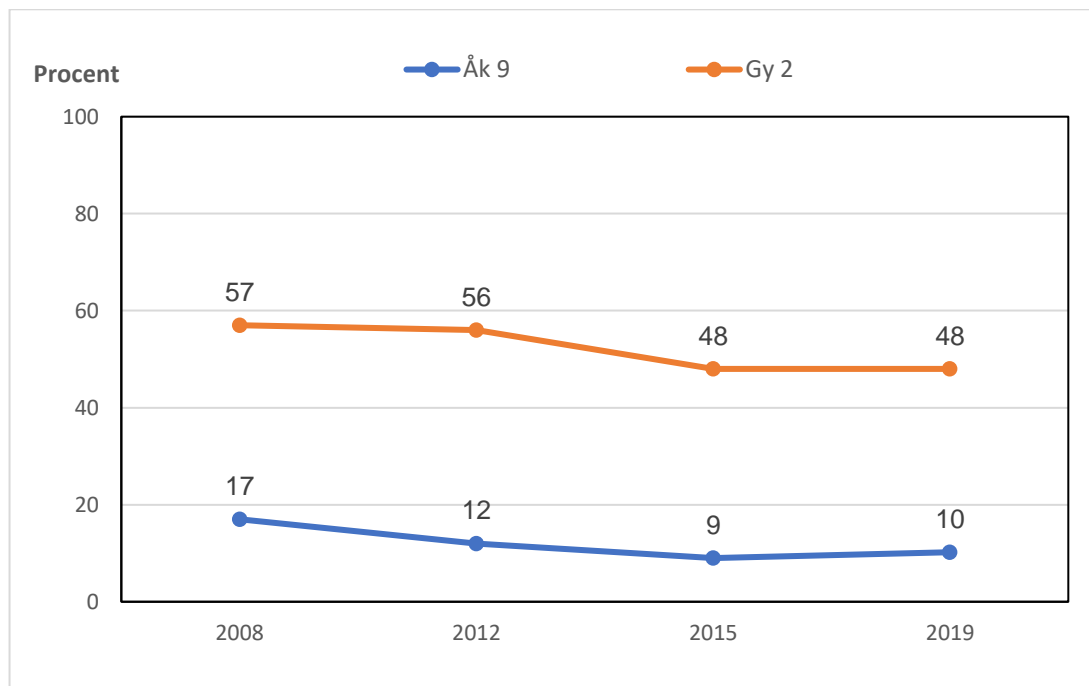
Jämfört med risken med rökning skattar eleverna, i båda årskurserna, risken med att snusa 3 dosor per vecka betydligt lägre. Däremot att *dricka sig berusad på alkohol varje helg* är

något som eleverna skattar som en av de högsta riskerna. I båda fallen har det tidigare funnits en signifikant skillnad mellan flickor och pojkar. Det är fortsatt en signifikant större andel pojkar som skattar låg risk att berusa sig varje helg. Däremot verkar skillnaden som skattar låg risk att snusa 3 dosor i veckan minskat mellan flickor och pojkar i länet.

Elevernas uppfattning om föräldrars/vårdnadshavares attityder

I enkäten ingår ett avsnitt där eleverna får besvara en rad påståenden om sina föräldrars/vårdnadshavares attityd till att eleven använder olika typer av droger. I texten som följer används begreppen *stämmer bra* och *stämmer dåligt*, där *stämmer bra* innefattar svarsalternativen *stämmer mycket bra* eller *stämmer ganska bra* och *stämmer dåligt* räknas som de elever som uppgett alternativen *stämmer mycket dåligt* och *stämmer ganska dåligt*.

På påståendet att det *för mina föräldrar/vårdnadshavare är okej att jag dricker alkohol* har andelen elever som uppger att det *stämmer bra* minskat mellan 2008 och 2015. Mellan 2015 och 2019 verkar däremot utvecklingen ha stannat av. Samma trend ses även utifrån påståendet *okej att jag dricker mig berusad* där andelen elever i år 2 på gymnasiet under tidsperioden 2008–2015 hade en mer restriktiv inställning men där andelen 2019 är kvar på samma nivå som 2015. Elever i årskurs 9 uppger en betydligt mindre tillåtande attityd från föräldrar/vårdnadshavare än vad eleverna i gymnasiet gör.

Figur 27. Förändring över tid för andelen i procent elever som uppger att påståendet "För mina föräldrar är det okej om jag dricker alkohol" stämmer bra. Uppdelat efter årskurs. Jämtlands län. 2008–2019.

Angående påståendet *för mina föräldrar/vårdnadshavare är det okej att jag röker cigaretter* har andelen som uppger en mindre tillåtande attityd från sina föräldrar ökat. Jämfört med 2015 var uppgav en signifikant större andel flickor i gymnasiet 2019 att det inte är ok för deras föräldrar att de röker cigaretter. Drygt 95 procent av eleverna i båda årskurserna uppger stämmer dåligt på påståendet att *är ok om jag röker cigaretter*. Eleverna rapporterar, särskilt i år 2 på gymnasiet, en mindre restriktiv inställning från föräldrar/ vårdnadshavare vad gäller snusning än rökning. När det kommer till snusning finns även en skillnad mellan flickor och pojkar i båda årskurserna, då pojkar uppger en mer tillåtande attityd från föräldrar/vårdnadshavare än vad flickor gör. Mest restriktiv inställning hos föräldrar/vårdnadshavare skattar eleverna för påståendet om det är okej att jag röker hasch/marijuana. I årskurs 9 och gymnasiets andra år uppger 96 procent av eleverna att detta påstående stämmer dåligt.

Eleverna får även uppge ifall deras föräldrar/vårdnadshavare *vet vilka kompisar de umgås med* och om de vet var *de är på fredags- och lördagskvällar*. I båda årskurserna har andelen som anger att föräldrar/vårdnadshavare vet vilka alla eller de flesta kompisar är ökat sedan år 2008, i årskurs 9 från 84 procent till 89 procent och i år 2 på gymnasiet från 84 procent till 87 procent. Även andelen som uppger att föräldrar/vårdnadshavare *alltid* eller *för det mesta* vet var de är på helgkvällar har ökat under samma period, i årskurs 9 från 86 procent till 93 procent och i andra året på gymnasiet från 84 procent till 87 procent. I båda årskurserna uppger flickor i något högre utsträckning än pojkar att föräldrar/vårdnadshavare har denna vetskap.

Elevernas inställning till narkotika

I den senaste undersökningen fick eleverna besvara frågor som berör deras inställning till droger utifrån ett samhällsperspektiv. På en femgradig skala fick eleverna besvara hur väl de instämde i nedanstående påståenden:

- *Narkotika är ett av våra största samhällsproblem*
- *Det borde vara tillåtet att röka hasch eller marijuana*
- *Alla som använder narkotika riskerar att förr eller senare få problem*
- *Det är upp till var och en om man vill använda narkotika*
- *Ibland måste man tvångsvårda narkotikaberoende*
- *Det är ofarligt att använda ecstasy*

I tabellen på nästa sida redovisas andelen i procent som svarat *instämmer helt* eller *instämmer delvis* med påståendena. Som framgår i tabell D tycks skillnaden mellan de båda årskurserna vara ganska små. Det var en större andel pojkar än flickor som anser att de borde *vara tillåtet att röka hasch och/eller marijuana*. Det är en signifikant större andel flickor än pojkar som instämmer med påståendet att *alla som använder narkotika förr eller senare får problem*, det är även en större andel av flickorna i år 2 på gymnasiet som anser att *man ibland måste tvångsvårda narkotikaberoende* jämfört med pojkar i samma ålder.

Tabell D. Andel i procent som instämmer helt eller delvis med påståendet. Fördelat mellan kön och årskurs. Fet stil innebär att det finns signifikanta skillnader mellan flickor och pojkar.

Anges i procent av samtliga elever	Årskurs 9			Årskurs 2 på gymnasiet		
	Flickor	Pojkar	Totalt	Flickor	Pojkar	Totalt
Narkotika är ett våra av stora samhällsproblem	46	46	46	52	47	49
Det borde vara tillåtet att röka hasch eller marijuana	12	27	20	19	29	24
Alla som använder narkotika riskerar förr eller senare få problem	72	65	68	74	63	68
Det är upp till var och en om man vill använda narkotika	50	52	51	53	52	52
Ibland måste man tvångsvårda narkotikaberoende	62	58	60	72	61	65
Det är ofarligt att använda ecstasy	7	10	9	6	11	9

Tillit

Två frågor som är tillfälliga för 2019 års undersökning berör skolungdomarnas tillit till andra människor och professioner. I enkäten får skoleleverna svara på frågan *tänk nu på samhället som helhet hur väl instämmer du med följande påståenden*. I tabellen nedan redovisas andelen i procent som svarat *stämmer precis* eller *stämmer ganska bra*.

Lägst andel instämmer med påståendena *man kan lita på de flesta människor* och *de flesta människor är ärliga* i båda dessa frågor är det signifikant skillnad mellan könen. Tre av fem svarade att de flesta människor försöker vara hjälpsamma och sju av tio uppger att flesta människor bryr sig mest om sig själva. Störst andel var det som instämde med påståendet att *man aldrig kan vara nog så försiktig när man träffar okända människor*.

Tabell E. Andel i procent som instämmer helt eller delvis med påståendet. Fördelat mellan kön och årskurs. Fet stil innebär att det finns signifikanta skillnader mellan flickor och pojkar. Jämtlands län. 2019.

Anges i procent av samtliga elever	Årskurs 9			År 2 på gymnasiet		
	Flickor	Pojkar	Totalt	Flickor	Pojkar	Totalt
Man kan lita på de flesta människor	35	51	43	35	50	43
Man kan aldrig vara nog försiktig när man träffar okända människor	80	75	77	82	75	78
De flesta människor försöker var hjälpsamma	60	60	59	59	64	62
De flesta människor bryr sig mest om sig själva	68	69	69	70	68	69
De flest människor är ärliga	30	43	36	29	44	37

I enkäten får även skolungdomarna svara på frågan hur stort förtroende de vanligtvis har för olika professioner i samhället som *riksdag/regering, polis och domstolar, lärare, nyhetssändningar och forskare och experter*. Här finns svarsalternativen *mycket stort, ganska stort, ganska litet och mycket litet förtroende*. I tabell F nedan redovisas andelen som svarat de har *mycket stort* eller *stort förtroende*.

Tabell F: Andel i procent som har stort/ganska stort förtroende. Fördelat mellan kön och årskurs. Fet stil innebär att det finns signifikanta skillnader mellan flickor och pojkar. Jämtlands län. 2019.

Anges i procent av samtliga elever	Årskurs 9			Årskurs 2 på gymnasiet		
	Flickor	Pojkar	Totalt	Flickor	Pojkar	Totalt
Riksdag/regering	47	40	43	53	37	44
Polis och domstolar	64	55	59	64	59	61
Lärare	61	64	61	70	72	71
Nyhetssändningar (TV, Radio)	55	48	51	63	44	53
Forskare och experter	76	71	73	79	69	73

Som framgår i tabell F har elever i båda årskurserna högst förtroende för forskare och experter följt av lärare och polis och domstolar. Lägst förtroende har eleverna i båda årskurserna för riksdag/regering och nyhetssändningar (TV, radio). Det var en större andel i år 2 på gymnasiet som hade förtroende för lärare jämfört med årskurs 9.

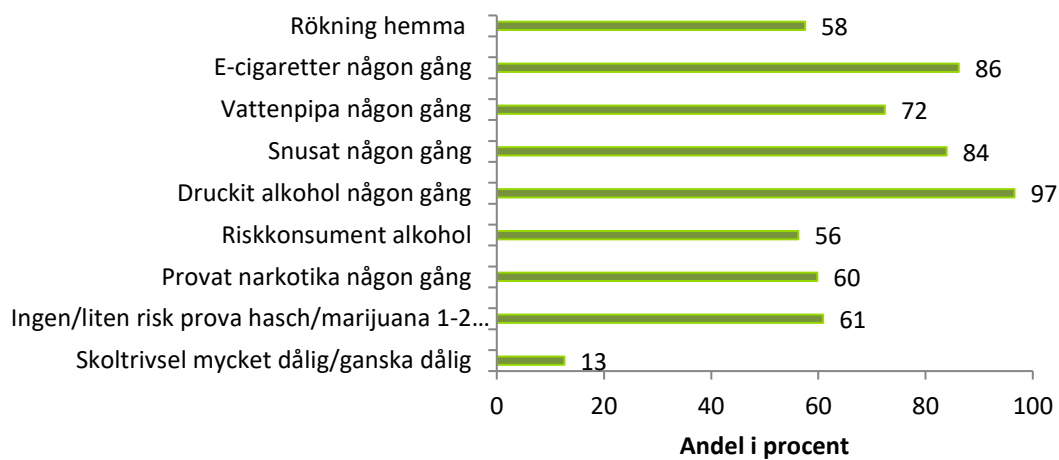
Det var en signifikant större andel flickor än pojkar i årskurs 9 som har ett stort eller ganska stort förtroende för polis och domstolar. I år 2 på gymnasiet är det en större andel flickor som har tilltro till riksdag/regering, nyhetssändningar och för forskare och experter jämfört med pojkar.

Samband och riskfaktorer

I detta stycke visas samband mellan riskfaktorer och riskkonsumtion. Enligt folkhälsomyndigheten visar data på att det finns tydliga samband mellan riskbruk av alkohol, cannabisanvändning, tobaksbruk och riskabla spelvanor. Detta är också samband som belyses i länsrapporten av skolelevers drogvanor 2015. Dessa samband tyder på att det ofta också är samma grupper som har flera olika beroendeframkallande levnadsvanor, vilket bör beaktas när förebyggande och hälsofrämjande arbete planeras. I följande avsnitt presenteras ett antal riskfaktorer som kan antas vara gemensamma för flera av de beroendeskapande levnadsvanorna. Viktigt att framhålla är att dessa inte är orsakssamband, vilket betyder att det inte går att säga vilken av faktorerna som orsakar vilken, utan endast att det finns ett samband dem emellan. De riskfaktorer som redovisas är frekvent rökning, tidig alkoholdebut, narkotikaerfarenhet, skolk samt föräldrar/vårdnadshavares bjudvanor och ungdomars relation till sin familj.

I figur 28 presenteras den grupp elever, i båda årskurserna sammanslagna, som uppger att de *röker varje dag/nästan varje dag* (87 elever). Denna grupp utmärker sig mot övriga elever med en högre förekomst på en rad faktorer i undersökningen.

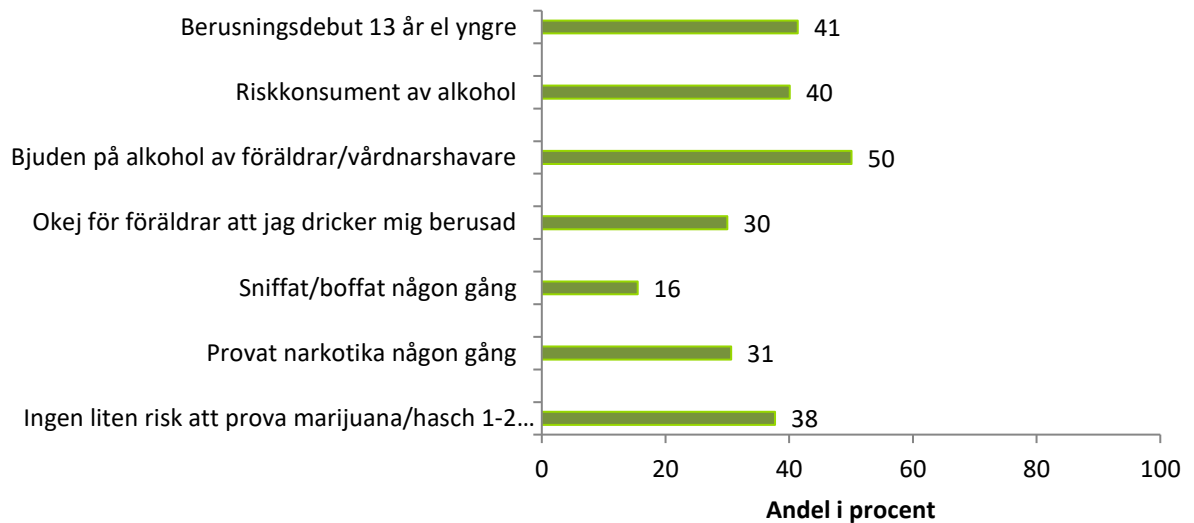
Andel elever som röker varje/nästan varje dag

Figur 28. Samband mellan de elever som röker frekvent och andra faktorer i undersökningen (n=87 elever). Jämtlands län. 2019.

Bland de elever som har svarat att de någon gång har druckit alkohol finns ett flertal skillnader mellan de elever som uppger att de har debuterat med minst ett glas alkohol vid 13 års ålder och de elever som debuterat senare. I figur 29 redovisas andelar för elever med *tidig alkoholdebut* (297 elever i båda årskurserna).

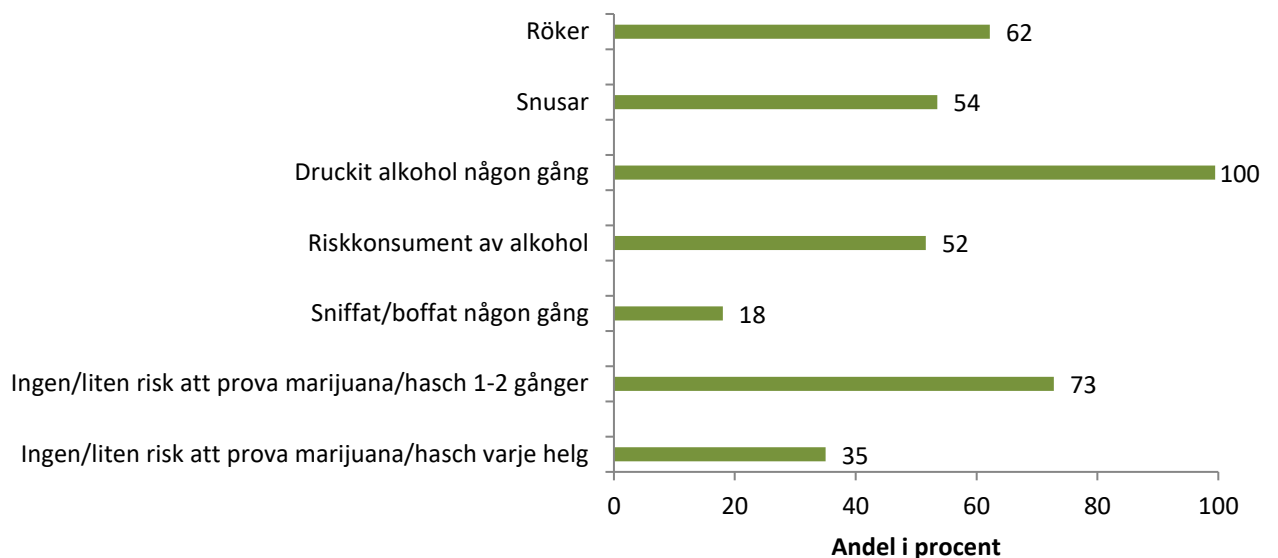
Elever med tidig alkoholdebut - 13 år eller yngre

Figur 29. Samband mellan tidig alkoholdebut och andra faktorer i undersökningen (n=297 elever). Jämtlands län. 2019.

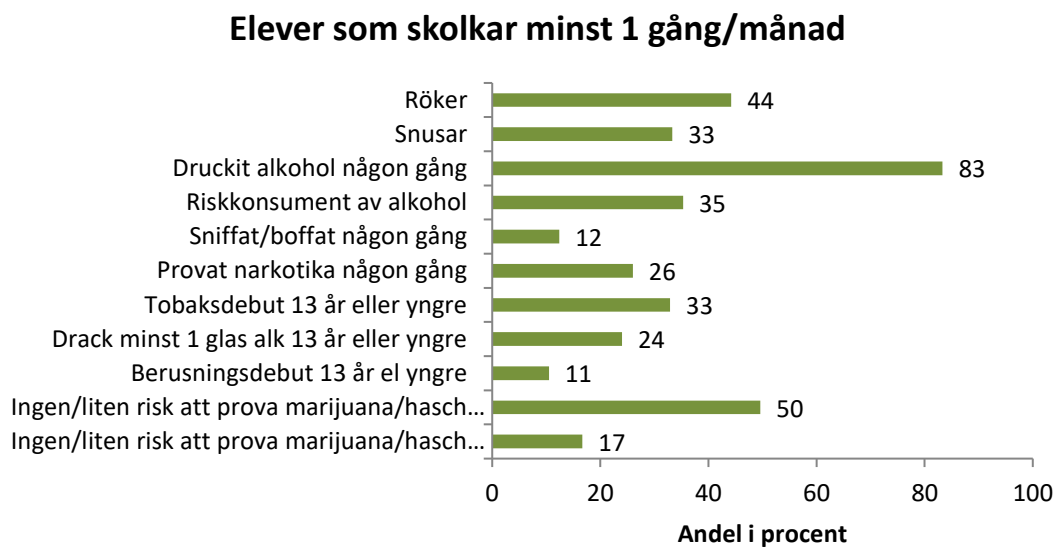
Gruppen elever, i båda årskurserna, som uppger att de någon gång har provat narkotika utmärker sig också genom högre förekomst än övriga elever på en rad faktorer i undersökningen. I figur 30 presenteras andelar för de elever som har *provat narkotika någon gång* (217 elever).

Elever som använt narkotika någon gång

Figur 30. Samband mellan narkotikaerfarenhet och andra faktorer i undersökningen (n=217 elever). Jämtlands län. 2019.

Andelen elever som skolkar minst 1 gång per månad har ökat jämfört med föregående mätning. Det är en grupp som uppger en hög andel vad gäller olika riskbeteenden jämfört med övriga elever. I figur 31 presenteras andelar för de elever, i båda årskurserna, som skolkar minst 1 gång per månad (258 elever).

Figur 31. Samband mellan skolk och andra faktorer i undersökningen (n=258 elever). Jämtlands län. 2019.

Relationer till sin familj/vårdnadshavare

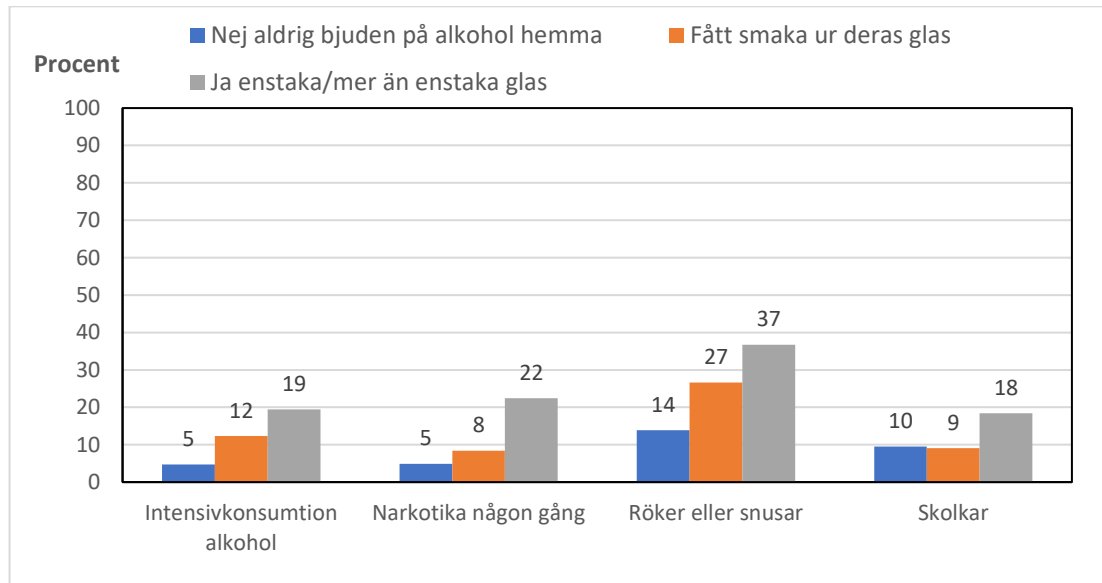
Föräldrarnas/vårdnadshavare sätt att vara har en stor inverkan på tonåringar. Goda föräldrelationer och tydliga gränser i familjen har stora effekter på riskbruk. I detta avsnitt har sambandsanalyser genomförts utifrån frågorna:

- *Blivit bjuden på alkohol hemma*
- *Hur nöjd är du vanligtvis med ditt förhållande till din familj*
- *Vet dina föräldrar/vårdnadshavare vilka kompisar du umgås med*
- *Vet dina föräldrar/vårdnadshavare var du är på fredag- och lördagskvällarna.*

Dessa faktorer har sedan korskörts mot intensivkonsumtion alkohol, narkotika någon gång, röker eller snusar och skolk minst en gång i månaden. I Figur 32–35 redovisas resultaten av dessa analyser.

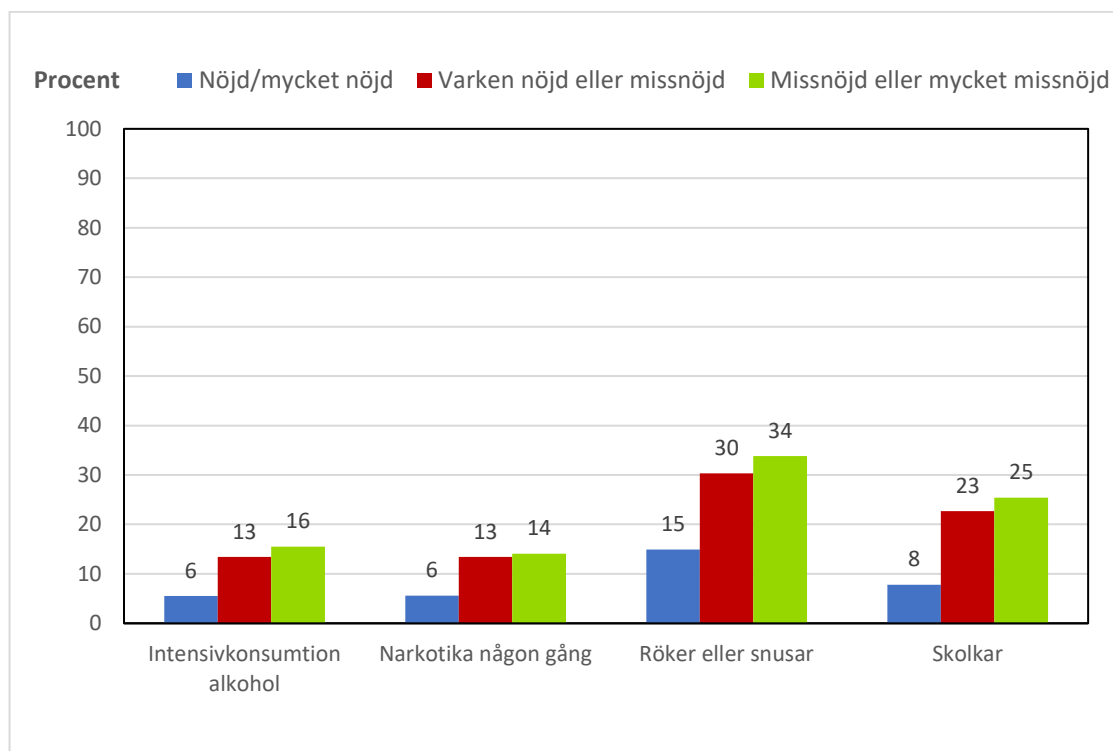
Figur 32 har bjuden på alkohol korskörs mot *intensivkonsumtion av alkohol, narkotika någon gång, tobakskonsumtion och skolk minst en gång i månaden*. I frågan finns fyra svarsalternativ *nej aldrig blivit bjuden, fått smaka ur deras glas, ja enstaka glas* och *ja mer än några enstaka glas*. I figuren nedan har svarsalternativen *ja enstaka glas* och *ja mer än några enstaka glas* slagits ihop då andelen var för sig har varit för små för att ge ett gott underlag.

Som framkommer i figuren nedan finns en stark koppling mellan bjuden på alkohol och olika riskfaktorer. Sambanden tycks vara linjärt då minst andel som rapporterar riskbruk var andelen som aldrig blivit bjuden på alkohol i hemmet. Störst andel var det bland de som har fått smaka enstaka glas eller mer i hemmet. Andelen är fyra gånger så stor när det gäller intensivkonsumtion av alkohol och andelen som röker eller snusar. Fyra gånger så stor när det gäller andelen som testat narkotika någon gång och nästan dubbelt så stor när det gäller andelen som skolkar minst en gång i månaden.

Figur 32. Skillnader i alkoholkonsumtion mellan de elever som uppger att de blivit bjudna på alkohol av föräldrar/vårdnadshavare senaste 12 månaderna och de elever som inte har blivit bjudna. Jämtlands län. 2019.

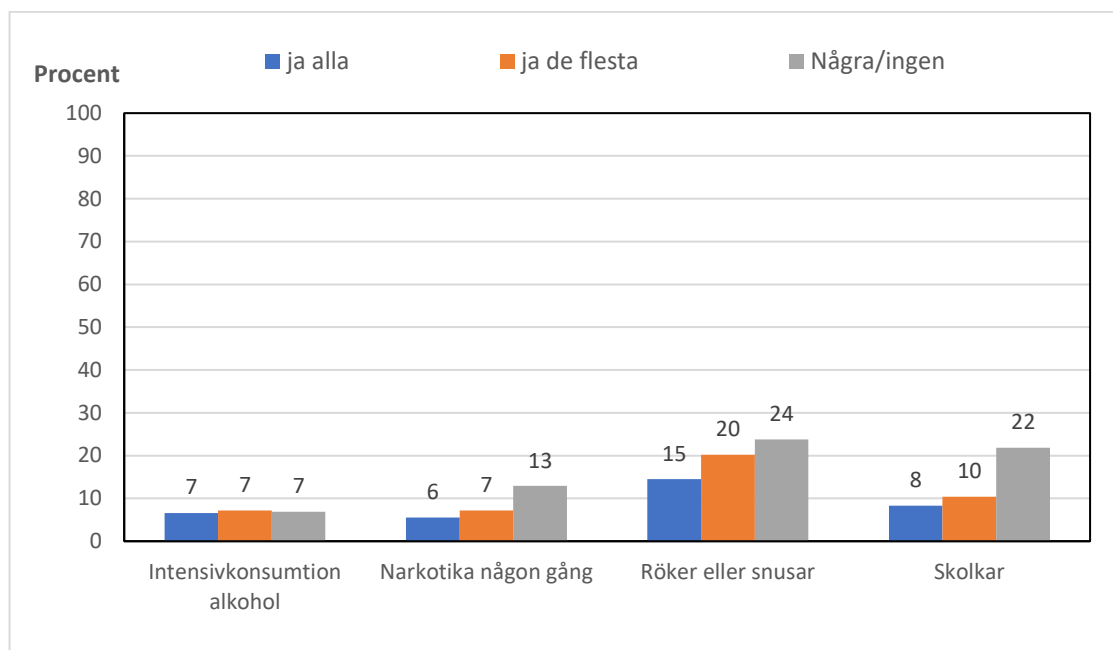
I figur 33 har elevernas familjerelation korskört mot *intensivkonsumtion av alkohol, narkotika någon gång, tobakskonsumtion* och *skolk minst en gång i månaden*. Som framgår var det en lägre procentuell andel som var nöjd med sin familjerelation som riskkonsumerat. I gruppen som uppgav att de var missnöjd med sitt förhållande till sin familj var andelen som intensivkonsumerar alkohol och använt narkotika någon gång dubbelt så stor jämfört med elever som är nöjd med sin familjerelation. När det gäller andelen som skolkar minst en gång i månaden var det tre gånger så många och tobakskonsumtion dubbelt så många som var missnöjd med sin relation till sin familj jämfört med de elever som är nöjda.

Figur 33. Andelen elever som uppger olika riskbeteenden bland dem som är nöjda respektive missnöjda med förhållandet till sin familj. Jämtlands län. 2019.

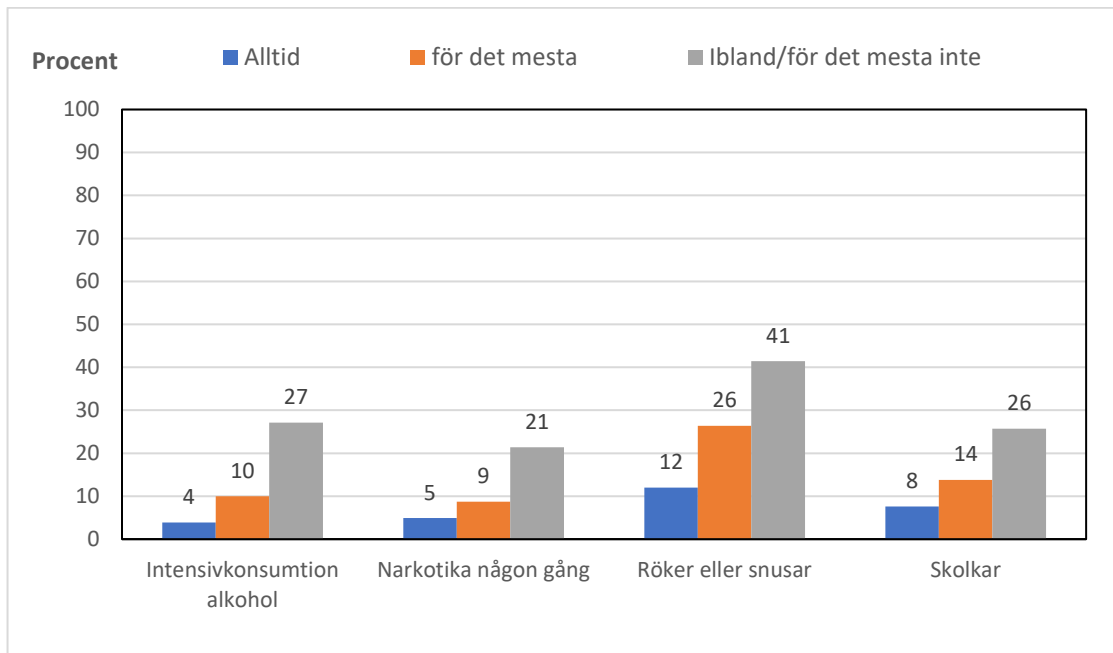
I figur 34 har frågan *vet dina föräldrar/vårdnadshavare vilka kompisar du umgås med* korskörts mot *intensivkonsumtion alkohol, narkotika någon gång, röker eller snusar* och *skolk*. I frågan finns fyra svarsalternativ *ja alla, ja de flesta, ja några* och *nej ingen*. I figuren på nästa sida har svarsalternativen *ja några* och *nej ingen* slagits ihop.

Som framgår är det ingen större skillnad mellan andelen som uppger att deras föräldrar känner till alla kompisar och deras föräldrar känner till några/ingen avseende intensivkonsumtion av alkohol. När det gäller andelen narkotika, tobakskonsumtion och skolk tycks det finnas skillnader mellan de olika grupperna där en större andel som skattade att föräldrarna känner till några/ingen i större utsträckning gör detta.

Figur 34. Andelen elever som uppger olika riskbeteenden bland dem som har föräldrar som vet respektive inte vet vilka kompisar ens ungdom umgås med. Årskurs 9 Jämtlands län. 2019.

Eleverna får även svara på frågan *vet dina föräldrar/vårdnadshavare var du är på fredags- lördagskvällarna*. I frågan finns fyra svarsalternativ *alltid, för det mesta, ibland* och *för det mesta inte*. I figuren nedan har svarsalternativen *ibland* och *för det mesta inte* slagit ihop. Likt föregående figurer i avsnittet har sambandsanalyser gjorts gentemot riskfaktorerna *intensivkonsumtion av alkohol, narkotika någon gång, röker eller snusar* och *skolkar*. Som framgår sticker andelen som uppger att deras föräldrar vet vart de är *ibland/för det mesta* inte ut negativt gällande alla riskfaktorer.

Figur 35. Andelen elever som uppger olika riskbeteenden bland dem som har föräldrar som vet respektive inte vet vilka kompisar ens ungdom umgås med. Årskurs 9. Jämtlands län. 2019.

Diskussion och behovsanalys

Resultatet för Jämtlands län visar en fortsatt positiv utveckling inom ett flertal områden. Positivt är att det har skett en förskjutning i debutåldern. Det är en mindre andel som uppger att de debuterar tidigare än 14 års ålder inom alla områden. Detta ligger i linje med den fokusrapport som CAN har genomfört på nationell nivå (Guttormsson & Zetterqvist, 2019). Fördjupningsstudie visar att andelen som debuterat yngre än 14 år successivt minskat över tid. Lägst är debutåldern när det gäller rökning och högst för cannabis. Detta är något som överensstämmer med resultaten i länet.

Fortsatt minskad alkoholkonsumtion

Andelen alkoholkonsumenter har minskat sedan undersökningen genomfördes på länsnivå första gången 2008. Över tid har andelen alkoholkonsumenter minskat med 24 procent i årskurs 9 och 15 procent i år 2 på gymnasiet. Andelen alkoholkonsumenter tycks följa den nationella trenden där andelen alkoholkonsumenter minskat stadigt fram till 2016. Liknande mönster går även att se när det gäller andra indikatorer som årlig alkoholkonsumtion och intensivkonsumtion av alkohol. Generellt ligger länet något högre än riket när det gäller dessa indikatorer.

En annan positiv aspekt är att andelen som uppger att de kan få tag på folköl och alkohol från systembolaget inom 24 timmar minskat jämfört med 2015. I de tidigare undersökningar som gjorts i länet men även i riket har det funnits skillnader i alkoholkonsumtion av 100 procentig liter alkohol mellan könen. I den senaste mätningen finns det dock inga större skillnader mellan flickor och pojkar. Bland pojkarna har konsumtionen minskat samtidigt som flickornas utveckling har hejats.

Trots att det finns ett antal positiva områden är det viktigt att arbeta vidare för att minska alkoholkonsumtionen.

Andelen som röker har minskat

Andelen som röker har succesivt minskat i båda årskurserna sedan 2012. I 2015 års mätning fanns en tydlig skillnad mellan flickor och pojkar där utvecklingen bland flickorna var oförändrad medan andelen som röker bland pojkar minskade. I 2019 års rapport har andelen som röker minskat både bland flickor och pojkar. Störst är minskningen bland pojkar i årkurs 9 som har minskat från 20 procent 2012 till 8 procent 2019. Glädjande är också att andelen flickor som röker i år 2 på gymnasiet har minskat jämfört med tidigare mätningar.

Det finns även andra positiva delar att lyfta inom tobaksområdet. Andelen som svarat att de har rökt vattenpipa någon gång har minskat rejält sedan mätningarna påbörjades och ligger på den lägsta nivån sedan mätningar på länsnivå startade 2008. Emellertid finns det andra delar inom tobaksområdet som sticker ut negativt. Jämfört med 2015 har andelen som testat e-cigarett ökat signifikant såväl bland flickor som pojkar i båda årskurserna. Samma mönster går att se på nationell nivå där andelen som testat e-cigarett ökat mellan 2014–

2018. Positivt på nationell nivå är att andelen som 2019 testat e-cigarett har minskat för första gången sedan frågorna började ställas vilket tyder på ett potentiellt trendbrott.

Trots att det finns ett antal områden som sticker ut positivt finns det mycket att arbeta vidare med:

Psykiskt välbefinnande

Som framgår av resultatet i denna rapport har andelen flickor som skattar sin hälsa som god minskat. Det är även en mindre andel flickor som är nöjda med sig själv jämfört med 2015. Resultatet i denna rapport ligger i linje med andra rapporter. I folkhälsoundersökningen *Hälsa på lika villkor 2018* som följer länets hälsoläge finns en negativ utveckling kopplat till den yngsta åldersgruppen 16–29 år. Resultatet visade att det var en större andel kvinnor i åldersgruppen 16–29 år som hade ett nedsatt psykiskt välbefinnande och upplevd stress jämfört med männen i motsvarande åldersgrupp. Jämfört med 2010 uppgav en större andel kvinnor och män att hade svåra besvär av ängslan, oro eller ångest samt stress (Region Jämtland Härjedalen, 2018).

Forskning inom området visar att det finns en stark koppling mellan psykisk ohälsa och användande av alkohol, tobak och narkotika. I Thor och Guttormsson (2018) fokusrapport undersöks kopplingen mellan psykosomatiska besvär och användande av alkohol, narkotika och tobak (ANT). Eleverna fick svara på frågor av karaktären om man känt sig nedstämd, deppig eller nere, haft ont i magen, haft huvudvärk, sovit dåligt på natten och känt sig stressad. Dessa frågor räknades sedan om till ett index som korskördes gentemot ANT frågor. Resultatet visade att elever med ett högre poäng inom psykosomatiska besvär hade en större ANT erfarenhet. Studien visade även att ungdomar med större andel rapporterade psykosomatiska besvär i större utsträckning skolkade, trivdes sämre, varit mer missnöjd med sig själv, sin hälsa, samt sin familjs ekonomiska situation.

Det finns även andra studier som kopplar samman psykisk ohälsa och alkoholkonsumtion. Malmgren, Ljungdahl och Bremberg (2008) genomförde en systematisk kunskapsöversikt där man kikade på psykisk ohälsa och dess koppling till alkoholkonsumtion. Undersökningen visade att hög alkoholkonsumtion leder till depressiva besvär. Det fanns ett omvänt samband det vill säga att depression och depressiva symptom leder till en högre alkoholkonsumtion. Eftersom det föreligger samband i båda riktningar skulle alkoholkonsumtion och depressiva besvär kunna ömsesidigt påverka varandra.

Föräldrar/vårdnadshavares attityder/inställningar

Vårdnadshavare fyller en central roll för ungdomars hälsa och välmående. Några viktiga delar som omnämns i rapporten är ungdomars relation till sina föräldrar, föräldrars gränssättning och föräldrars inställning till droger. Över tid har föräldrars attityder blivit restriktivare när det gäller ungdomars användande av olika droger. En större andel elever uppgav även att deras föräldrar vet vad de gör på fredags-lördagskvällar och vet vilka ens ungdomars umgås med.

Som framgår i denna rapport har föräldrars relation till sina barn betydelse för användande av narkotika, tobak, intensivkonsumtion av alkohol och skolk. I den regionala ANDT-strategin för Jämtlands län 2015–2020 omnämns tillitsfulla relationer mellan skola och föräldrar liksom föräldrar som är trygga i sitt föräldraskap som en viktig faktor i det ANDT-förebyggande arbetet (Länsstyrelsen, 2015). Det är därför ett viktigt område att arbeta vidare med.

Narkotika – tillgänglighetsbegränsande insatser och förstärkta kunskaper – och drogliberala attityder

Sedan den första länsrapporten 2008 har andelen som använt narkotika pendlat mellan 5–7 procent i årskurs 9 och 13–15 procent år 2 på gymnasiet. Mellan 2008 och 2015 hade andelen med narkotikaerfarenhet minskat något, men är nu tillbaka på samma nivåer som tidigare. En mindre andel av eleverna uppger att de använt så kallade nätdroger/designerdroger någon gång jämfört med tidigare. Det är dock en större andel nu som har blivit erbjudna att prova eller köpa narkotika under det senaste året. Var tionde elev i årskurs 9 och var fjärde elev i andra året på gymnasiet uppger att de kan få tag på hasch/marijuana inom 24 timmar. Sammantaget visar detta att narkotika finns tillgängligt för eleverna, men att tillgänglighet och användande inte nödvändigtvis behöver följas åt. Att ha använt narkotika någon gång uppvisar i resultatet samband med en högre förekomst av bland annat tobak- och alkoholanvändning.

Jämfört med tidigare mätningar uppger en större andel att det är låg risk att prova hasch eller marijuana 1–2 gånger. Samtidigt anger hälften av eleverna att användningen av narkotika inte är ett av de största samhällsproblemen samt att det är upp till var och en om man vill använda narkotika. Ett annat område som är viktigt att lyfta är den signifikanta ökningen av receptbelagda sömnmedel och lugnande medel som syns bland flickor i årskurs 9. Detta är en utveckling som också sker nationellt och som är viktig att följa.

Avslutande ord

Sammanfattningsvis visar resultatet att droger finns tillgängliga och används bland skolelever i Jämtlands län. Resultatet visar även att det finns skillnader i användandet av droger över tid där en minskning har skett både när det gäller andelen som röker och andelen alkoholkonsumenter. Resultatet visar även att det finns skillnader i användande av olika droger över tid.

Forskning som har studerat socioekonomiska faktorer och dess relation till droger ger ingen entydig bild (Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning, 2014). I årskurs 9 fann man inga socioekonomiska skillnader utifrån någon av indikatorerna alkohol, tobak eller narkotika. Däremot framkom att andelen alkoholkonsumenter på skolnivå tenderade att vara lägre i skolor med en högre andel elever med utländsk bakgrund och högre i skolor med högre genomsnittliga meritpoäng. För gymnasiet år 2 uppgav en lägre andel elever med

högutbildade föräldrar genomsnittlig alkoholkonsumtion, intensivkonsumtion av alkohol, förekomst av alkoholrelaterade problem och daglig rökning (ibid).

I en fokusrapport av Guttmorsson (2018) var syftet att visa hur ungdomars användning av ANT varierar mellan Sveriges län och hur den utvecklas över tid. Denna rapport visar att det skiljer sig i ANT användning bland Sveriges län där ANT-erfarenheten var lägst i Jönköpings län och högst i Jämtlands län och Gotlands län. Över tid tycks skillnaderna ha bestått och där Jämtlands län har legat högre än länsgenomsnittet sedan mätningarna påbörjades. En slutsats som lyfts i rapporten är ur ett preventionsperspektiv skulle vara intressant att försöka identifiera de län som utvecklats mer gynnsamt än andra och se om det går att hitta egenskaper som är typiska för dessa län, som i sin tur skulle kunna förstärkas i län där utvecklingen har varit mindre gynnsam.

2015 genomförde Statens beredning för medicinsk och social utvärdering (SBU) en utvärdering av metoder för att förebygga missbruk av alkohol, droger och spel om pengar hos barn och unga. I deras slutsatser lyfts bland annat så kallade multimodala projekt, det vill säga projekt där olika aktörer i lokalsamhället samverkar med ett gemensamt mål kan minska alkoholkonsumtionen för unga. Detta med förutsättning att insatserna implementeras väl. Beredningen betonar även att kunskapsluckor inom området behöver fyllas och att forskning med fler utvärderande studier behöver genomföras vilket tyder på att det drogförebyggande insatser som genomförs i länet bör vara ett prioriterat område framöver. Slutligen är det viktigt med ett helhetsperspektiv kring barn och unga i det drogförebyggande arbetet. Islandsmodellen lyfts som en effektiv metod där riskfaktorer för droganvändning motverkas genom ett brett spektrum av aktörer och insatser (Sigfusdottir, Thorlindson, Kristjansson, Roe, & Allegrante, 2008).

Referenser

- Dowling NA, Merkouris SS, Greenwood CJ, Oldenhof E, Toumbourou JW & Youssef GJ (2017) Early risk and protective factors for problem gambling: A systematic review and meta-analysis of longitudinal studies. *Clinical psychology review*, 2017. 51: 109-124.
- Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning. (2019) Skolelevers drogvanor 2019. CAN rapport nr 187. Stockholm
- Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning. (2014) Skolelevers drogvanor 2019. CAN rapport nr 146. Stockholm
- Gripe S (2013). Så görs CAN:s skolundersökning. CAN rapport nr 135. Stockholm: Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning.
- Guttormsson U & Zetterqvist M (2019). Det går uppåt i åldrarna – Substansdebut bland skolungdomar 1999–2019. Fokusrapport 5. Stockholm: Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning.
- Guttormsson U (2018). Från Norrbotten till Skåne – ANDT användning bland skolungdomar i länen 1978–2018. Fokusrapport 2. Stockholm: Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning.
- Länsstyrelsen Jämtlands län. (2015). Regional ANDT-strategi för Jämtlands län 2015–2020. Östersund: Länsstyrelsen Jämtlands län.
- Malmgren, L, Ljungdahl, S & Bremberg S. (2008). Psykisk ohälsa och alkoholkonsumtion – hur hänger det ihop? – En systematisk kunskapsöversikt över sambanden och förslag till förebyggande. Östersund: Statens folkhälsoinstitut
- Messerlian C, Derevensky J & Gupta R (2005). Youth gambling problems: A public health perspective & Health promotion international 20: 69-79.
- Regeringen. (2015). Prop. 2015/15:86. En samlad strategi för alkohol-, narkotika-, dopning- och tobakspolitiken.
- Region Jämtland Härjedalen (2018) Hälsa på lika villkor. Rapport för Jämtlands län 2018. Östersund: Region Jämtland Härjedalen, Folkhälsoenheten.
- Statens beredning för medicinsk och social utvärdering. (2015). Att förebygga missbruk av alkohol, droger och spel hos barn och unga. Rapport 243. Hämtat från www.sbu.se/243
- Svensson J & Zetterqvist M (2019). Spel om pengar bland unga. Fokusrapport 3. Stockholm: Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning.
- Sigfusdottir, I. D., Thorlindson, T., Kristjansson, A. L., Roe, K. M., & Allegrante, J. P. (2008). Substance use prevention in adolescents: the Icelandic Model. *Health Promotion International*. Vol. 24. No. 1.
- Thor S & Guttormsson U (2018) När huvudet bultar och magen värker – ungas psykosomatiska besvär och erfarenheter av alkohol, narkotika samt tobak. Fokusrapport 1. Stockholm : Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning.

Bilaga 1

Bortfall

Något som måste beaktas i samband med enkätundersökningar är bortfallet, det vill säga de elever som skulle ha besvarat formuläret men som av olika skäl inte deltog i undersökningen, då detta kan ha betydelse för de insamlade resultatens giltighet. I denna undersökning finns två typer av bortfall, där det ena utgörs av de elever vars klasser av olika skäl inte deltog i undersökningen och det andra av de elever som var frånvarande i samband med datainsamlingen eller av andra skäl inte ingår i det bearbetade datamaterialet. Bortfallet på klassnivå redovisas i tabell G1.

Tabell G1. Bortfall på klassnivå.

	Årskurs 9	Gymnasiet år 2
Antal klasser i urvalet	60	90
Antal klasser som <u>ej</u> deltagit	2	22
Tekniskt bortfall, antal ⁷	0	2
Bortfall på klassnivå (%)	2 (3 %)	24 (21 %)

I tabell G2 presenteras bortfallet på individnivå i respektive årskurs. Sjukdom var den vanligaste orsaken till frånvaro vid undersökningstillfället. I årskurs 9 exkluderades 18 enkäter och i gymnasiets andra år fyra enkäter på grund av uppenbart oseriösa eller undermåliga svar.

Tabell G2. Bortfall på individnivå. Procent.

	Årskurs 9	Gymnasiet år 2
Frånvaro	15	16
Avstått deltagande	0,1	0,2
Bortfiltrerade enkäter	1	0,3
Bortfall på individnivå, procent	16	17

Analys, tolkning och begränsningar

Rapporten redovisar resultat för Jämtland Härjedalen och för resultat på kommunnivå hänvisas till respektive kommuns redovisning. Huvudsakligen presenteras resultaten från undersökningen år 2019, men även jämförelser med tidigare mätningar redovisas. Resultaten presenteras i stor utsträckning uppdelade efter kön men även för totala gruppen elever i

⁷ Bortfallet i årskurs 9 berodde på att en klass inte använt de individuella svarskuverten. I gymnasiets år 2 utgjordes bortfallet av en klass som besvarade undersökningen efter utsatt tid.

respektive årskurs. I de fall något som är signifikant eller statistiskt säkerställt är detta som lägst på 95 % säkerhetsnivå. De skillnader som är statistiskt säkerställda (signifikanta) markeras med en asterisk (*) i tabeller och diagram.

I de flesta figurer och tabeller redovisas andelar i procent beräknade på totalmaterialet, det vill säga samtliga elever i respektive grupp. I dessa fall redovisas inga bastal för procentberäkningarna, utan antalet elever framgår i tabell A. Då procentberäkningarna endast avser en begränsad del av eleverna redovisas detta och i stor utsträckning även antalet individer den aktuella andelen motsvarar. I vissa fall avser procentberäkningarna ytterst få individer och dessa figurer/tabeller ska tolkas med försiktighet då varje individ utgör en stor andel och därmed får stort genomslag. CAN har en metodologisk gräns om 50 individer, vilket innebär att inga beräkningar görs på grupper med bastal under 50 individer eftersom resultatet då kan bli missvisande. Denna gräns har tillämpats i denna rapport.

Redovisningen avser samtliga elever som skulle ha besvarat respektive fråga. Detta innebär att andelen som hoppat över en fråga, ej svar, också ingår i totalen. Alla data redovisas avrundade till hela procenttal och på grund av detta kan det förekomma att de sammanslagna andelarna över- eller understiger 100 procent.

Enkäten innehåller känsliga frågor och det finns därmed risk för att eleverna medvetet eller omedvetet underrapporterar sin konsumtion av olika droger. Även överrapportering kan förekomma och en möjlig orsak till detta kan vara leklust och att man vill imponera på kamrater. CAN genomför dock kontroller av datamaterialet för att hitta uppenbart undermåligt eller oseriöst ifyllda enkäter.

